

Sinipilvi Waldén

INSTITUTIONAALINEN DEADNAMING

Korkeakoulujen kutsumanimikäytäntö cisnormatiivisen kulttuurin ilmentymänä ja marginalisaation ylläpitäjänä

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Kandidaatin tutkielma

Toukokuu 2021

TIIVISTELMÄ

Sinipilvi Waldén: Institutionaalinen deadnaming. Korkeakoulujen kutsumanimikäytäntö cisnormatiivisen kulttuurin ilmentymänä ja marginalisaation ylläpitäjänä.

Kandidaatin tutkielma

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma

Toukokuu 2021

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut Suomen korkeakoulujen kutsumanimikäytäntöä sekä cisnormatiivisen kulttuurin ilmentymänä että transspektrille sijoittuvien opiskelijoiden marginalisaation ylläpitäjänä. Tällä hetkellä korkeakouluissa on tyypillisesti käytössä kutsumanimikäytäntö, jossa oppilaitoksen järjestelmissä näkyväksi nimeksi on mahdollista valita vain jokin juridista etunimistä. Tällainen kutsumanimikäytäntö ei huomioi sitä, että opiskelijan vakiintunut ja siten oikea nimi voi poiketa juridisista etunimistä. Transspektrille sijoittuvien opiskelijoiden kohdalla pakotettuun juridisen nimen käyttöön liittyy erityiskysymyksiä, kuten väärinsukupuolittamista, ja nykyisenlainen kutsumanimikäytäntö onkin institutionaalista *deadnamingia* eli väärän nimen käyttämistä.

Olen käyttänyt keskenään erityyppisiä aineistoja, jotta ilmiötä on mahdollista tarkastella useasta eri näkökulmasta ja muodostaa siitä monipuolinen käsitys. Keräsin helmikuussa 2021 avovastauksista koostuvan kyselyaineiston, joka oli suunnattu transspektrille sijoittuville nykyisille ja entisille korkeakouluopiskelijoille. Lisäksi olen käyttänyt aineistona kahdeksan suomalaisen korkeakoulun uusimpia tasa-arvosuunnitelmia sekä tasa-arvolakia korkeakoulujen tasa-arvosuunnittelua ohjaavana kehyksenä. Näiden lisäksi käytössäni on ollut Tampereen yliopiston hallinnon työntekijän sähköpostivastauksista koostuva aineisto, jossa on eritelty kutsumanimikäytännön muuttamiseen liittyviä hankaluuksia teknologisesta näkökulmasta katsottuna.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia, tasa-arvolakia sekä kutsumanimikäytäntöä käsittelevää sähköpostiaineistoa olen lukenut queer-teoriaan tukeutuen vastakarvaisesti teksteinä, joiden taustalla vaikuttavat normatiiviset diskurssit voidaan paljastaa ja joita siten voidaan vastustaa. Kyselyaineistoa analysoin erityisesti saavutettavuuden kehyksestä käsin ja standpoint-epistemologiseen ajatteluun nojaten. Tutkielmani sijoittuu feministisen tieteen ja teknologian tutkimuksen, transtutkimuksen ja queer-teorian leikkauspisteeseen.

Vastakarvaan lukemisen menetelmää käyttäen on ollut mahdollista tehdä näkyväksi se, miten kutsumanimikäytäntö ilmentää cisnormatiivista kulttuuria ja samalla myös ylläpitää sitä. Toisaalta reparatiivisella, mahdollisuuksia hahmottelevalla luennalla on ollut mahdollista analysoida tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia tehden näkyväksi sen, että kutsumanimikäytännön muuttaminen soveltuisi niiden nykyisiin tasa-arvotavoitteisiin ja saavutettavuuskirjauksiin.

Kutsumanimikäytäntö institutionaalisenä teknologisenä käytäntönä on transspektrille sijoittuvien opiskelijoiden opiskelua esteyttävä, eivätkä vaikutukset rajaudu ainoastaan opiskeluun, sillä opiskelu teknologisine käytäntöineen ja digitaalisine ympäristöineen kietoutuu erottamattomasti yhteen muun arjen ja elämän kanssa. Oppilaitos on keskeinen instituutio, joka voisi käytännöllään tukea sosiaalista transitiota sekä sukupuolen sosiaalista vahvistamista. Nykyisenlainen kutsumanimikäytäntö toimii kuitenkin näitä vaikeuttaen.

Avainsanat: juridinen etunimi, kutsumanimikäytäntö, cisnormatiivisuus, transsukupuolisuus, transspektri, saavutettavuus, sosiaalinen transiatio

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Teoreettinen viitekehys ja keskeiset käsitteet	4
2.1. Keskeiset käsitteet.....	4
2.2. Feministinen tieteen ja teknologiantutkimus, transtutkimus ja queer-teoria.....	6
3. Aineistojen ja analyysimenetelmien kuvaus	12
3.1. Aineistot.....	13
3.2. Menetelmänä vastakarvaan lukeminen	16
3.3 Kyselyaineiston analyysi	18
4. Tulokset	18
4.1. Kokemuksia kutsumanimikäytännöstä.....	19
4.2. Tasa-arvolaki tasa-arvosuunnittelua ohjaavana kehyksenä ja kutsumanimi korkeakoulujen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa	25
4.3. Kutsumanimikäytännön teknologisen kehystämisen ongelmallistaminen	33
5. Lopuksi.....	36
Epilogi	40
Lähteet.....	42
Liitteet.....	51
Liite 1: Kyselyn kuvaus ja tietosuojailmoitus	51
Liite 2: Kyselylomakkeen kysymykset.....	54
Liite 3: Aineistot.....	55

1. Johdanto

Korkeakouluissa on yleisesti käytössä kutsumanimikäytäntö, jossa opiskelijan on mahdollista valita kutsumanimikseen vain jokin juridista etunimistään, ja nimen muuttaminen oppilaitoksen sähköisiin järjestelmiin on mahdollista vasta nimen juridisen muuttamiseen jälkeen. Tämä on ongelmallista joidenkin transspektrille sijoittuvien, esimerkiksi transsukupuolisten ja transtaustaisten opiskelijoiden kannalta, sillä tällöin opiskelijan nimenä näkyy oppilaitoksen järjestelmissä väärä ja väärinsukupuolittava nimi.

Etunimen juridinen muuttaminen helpottui joiltain osin vuoden 2019 nimilain (etu- ja sukunimilaki 2017/946) uudistuksen myötä, sillä uudessa laissa etunimen sukupuolittuneisuuteen liittyvät muotoilut ovat väljempää. Uudistuksen myötä pitäisi esimerkiksi olla mahdollista vaihtaa etunimekseen nimi, joka on vakiintunut eri sukupuolen nimeksi kuin hakijan juridinen sukupuoli on, mikäli hakija esittää ”luotettavan osoituksen” siitä, että nimen muutostarve liittyy sukupuoleen. Epäselvää kuitenkin on, mikä luotettavaksi osoitukseksi riittää, eli riittääkö oma ilmoitus vai edellytetäänkö Trans-poliklinikan (TAYS) tai Sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliklinikan (HUS) asiakkuutta. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021a.) Tämä on ongelmallista, sillä kaikki transspektrille sijoittuvat eivät hakeudu lääketieteelliseen korjausprosessiin ensinkään, ja on ylipäätään kyseenalaista ulottaa lääketieteellinen portinvartijuus koskemaan myös nimen muuttamista.¹ Lisäksi nimenmuutoshakemuksen käsittely Digi- ja väestötietovirastossa kestää useita kuukausia, ja mikäli hakemukselle tarvitaan nimilautakunnan lausunto, prosessi venyy entisestään (Digi- ja väestötietovirasto 2021).

Nimen muuttamiseen myös sisältyy enemmänkin kuin ainoastaan juridinen nimenmuutosprosessi: oman nimen valintaan saattaa liittyä monenlaisia tunteita ja ajatuksia, ja uutta nimeä saatetaan ikään kuin tunnustella jonkin aikaa ennen sen juridista muuttamista. Niin tämä kuin juridisen nimenmuutosprosessin hitaus, epävarmuus ja kankeus huomioiden olisikin tärkeää, että opiskelijalla olisi mahdollisuus valitun nimen käyttöön kutsumanimenä oppilaitoksensa järjestelmissä, vaikka nimeä ei olisi juridisesti muutettu. Tämänhetkinen kutsumanimikäytäntö on cisnormatiivinen, sillä se

¹ Lääketieteen portinvartijuudesta ja määrittelyvallasta sukupuolen moninaisuuden suhteen ks. esim. Tainio (2013).

ei huomioi sitä, että transspektrille sijoittuvilla henkilöillä nimen muuttaminen on yleistä sellaisilla kielialueilla, joissa suuri osa etunimistä on sukupuolistuneita (Rancken 2017). Näin ollen etunimen muuttaminen voidaan käsittää tyypilliseksi osaksi transspektrille sijoittuvien henkilöiden elämänkaarta. Nimen muuttamisen monitahoisen prosessuaalisuuden vuoksi onkin yleistä, että jossakin elämänvaiheessa uusi, valittu nimi ei ole vielä juridinen nimi, jolloin kutsumanimi ja juridinen nimi eroavat toisistaan.² Ainoastaan juridisen etunimen käyttämisen mahdollistavia järjestelmiä voidaankin näin ollen tarkastella yhtenä cisnormatiivisen kulttuurin ilmentymänä.

Etunimi on ”ihmisen yksilöllisyyden kielellinen merkki toisin kuin esimerkiksi sukunimi, joka yleensä vain peritään” (Kiviniemi 1982, 11, sit. Välimäki 2020, 5–6), ja lisäksi nimi on identiteetin merkityksellinen osa (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008, 19, sit. Välimäki 2020, 5–6). ”Yksilöivän ilmauksen” lisäksi etunimi on kuitenkin muutakin, sillä sen perusteella saatetaan luoda käsityksiä ja oletuksia ihmisestä (Kiviniemi 1982, 11, sit. Välimäki 2020, 6). Yksi keskeinen oletus, joka ihmisestä nimen perusteella tehdään, on sukupuoli. Muun muassa sukupuolen metafysiikka tutkinut filosofi Ásta on jäsentänyt sukupuolittamista prosessina siten, että ihmiset asettavat toisia ihmisiä tiettyyn, tyypillisesti binääriseen, sukupuolikategoriaan sellaisten ominaisuuksien perusteella, joiden he mieltävät jäljittävän tietynlaista sukupuolitettua ruumista – riippumatta asettamisen kohteen todellisesta sukupuolesta (Ásta 2013). Sukupuolistunut etunimi onkin juuri tällainen ominaisuus, jonka yleisesti tulkitaan kertovan nimen kantajan sukupuolen. Siispä (juridinen) etunimi on yksi varsin keskeinen ominaisuus, jonka perusteella väärinsukupuolittamista tehdään. Nämä seikat huomioiden olisi tärkeää, että oppilaitoksissa olisi mahdollista valita järjestelmissä näkyväksi nimeksi omavalintainen kutsumanimi.

Tutkielmassani tarkastelen sitä, miten korkeakouluissa yleisesti käytössä oleva kutsumanimikäytäntö sekä ilmentää cisnormatiivista kulttuuria että ylläpitää ja tuottaa sitä, ja näin ollen ylläpitää myös transspektrille positioituvien henkilöiden marginalisaatiota. Kutsumanimikäytäntöä suunniteltaessa huomiotta on jätetty se, että henkilön nimi voi poiketa juridisesta nimestä, ja transspektrille sijoittuvilla henkilöillä tällaiseen tilanteeseen tai elämänvaiheeseen liittyy aivan erityisiä piirteitä. Pakotettu syntymänimen käyttö yliopiston järjestelmissä voi aiheuttaa väärinsukupuolittamista, sosiaalista dysforiaa sekä pahentaa vähemmistöstressiä, ja se vaikuttaa opiskelun saavutettavuuteen. Tämän huomiotta jättäminen kertoo cisnormatiivisen kulttuurisen ajattelun vahvasta asemasta:

² Kaikki transspektrille sijoittuvat eivät kuitenkaan koe sukupuolittunutta etunimeä ongelmallisena, eivätkä kaikki vaihda nimeään.

teknologisia järjestelmiä rakennettaessa ei ole tunnistettu transerityistä tarvetta sille, että kutsumanimeksi voisi valita epävirallisen nimen. Lisäksi pyrkimyksenäni on tehdä näkyväksi yhteiskunnallis-kulttuurista cisnormatiivisuutta paitsi teknologioissa, myös korkeakoulujen tasa-arvosuunnittelussa sekä nimen sääntelyssä. Nämä kaikki tekijät kietoutuvat erottamattomasti kutsumanimikäytäntöön.

Tarkastelen kutsumanimikäytäntöä teknologiana tukeutuen teknologian väljään määritelmään, jossa teknologian käsite sisältää varsinaisen teknologisen artefaktin lisäksi myös siihen liittyvät käytännöt, sillä tämä mahdollistaa teknologioihin kiinnittyvien valtasuhteiden analysoimisen (Rojola 2010, 198–199). Luettavuuden ja selkeyden vuoksi käytän kuitenkin *teknologisen käytännön* käsitettä, ja toisaalta myös institutionaalisen (teknologisen) käytännön käsitettä tehdäkseeni näkyväksi sen, että kyse on ennen kaikkea institutionaalisesta vallankäytöstä, joka uusintaa kulttuurin cisnormatiivisuutta.

Lisäksi tarkastelen ongelman kehystämistä ja sen merkitystä: se vaikuttaa siihen, millaisia ratkaisumahdollisuuksia voidaan tai ei voida kuvitella (Hyvärinen 2020). Tämä liittyy myös asiantuntijuuteen ja tiedollisiin hierarkioihin liittyvään valtaan, ja siksi onkin tärkeää ongelmallistaa sitä, keillä katsotaan olevan asiantuntijuutta arkeemme kietoutuneiden teknologisten käytäntöjen suhteen (vrt. Alhojärvi 2015).

Teknologioita tarkastellaan usein vain teknologisesta kehyksestä käsin, jolloin ne näyttäytyvät kulttuurisista oletuksista ja yhteiskunnallisista normeista riippumattomana elämää helpottavina apuvälineinä. Lisäksi arkiset, jokapäiväiset teknologiat ovat usein lähes näkymättömiä (Michael 2000, 4). Ne toimivat taustalla arkeemme kietoutuneina ilman, että niihin kiinnitetään sen suurempaa huomiota: ne vain ”tekevät ’tehtävänsä’” (Michael 2000, 3, suom. SW). Eriarvoistavuus kuitenkin tekee kutsumanimikäytännön näkyväksi teknologiana tavalla, jolla se ei muuten ole näkyvä. Lisäksi eriarvoistavuuden näkyväksi tekeminen rikkoo sellaisen teknologiakäsityksen, jossa teknologiat nähdään muusta kulttuurista, kulttuurin arvoista ja käsityksistä irrallisina ja neutraaleina.

Yhteiskunnan ja elämän alati teknologistuessa on keskeistä tarkastella sitä, millaisiin kulttuurisiin käsityksiin ja oletuksiin teknologiat nojaavat, ja millaisia eriarvoistavia vaikutuksia usein neutraaleina pidetyillä teknologioilla on. Lisäksi erilaiset digitaaliset tilat ja niiden käyttäminen ovat nykyään erottamaton osa korkeakouluopiskelua, ja siksi ne on otettava mukaan korkeakoulujen tasa-arvon tarkasteluun (Nicolazzo, Renn & Quayle 2017, 148). Feministisessä tieteen- ja

teknologiantutkimuksessa enemmän näkyvyyttä on saanut naisten sivuuttaminen näillä kulttuurisesti miehisiksi käsitetyillä aloilla (ks. esim McNeil 2007), mutta sen sijaan cisnormatiivisuuden kritiikki ei ole ollut yhtä näkyvää. Näin ollen feminististä tieteen- ja teknologiantutkimusta on tärkeää täydentää myös transtutkimuksen ja queer-teorian näkökulmilla.

Aloitan määrittelemällä keskeiset käsitteet, jonka jälkeen esittelen tutkielmani teoreettisen viitekehyksen. Seuraavaksi käyn läpi käyttämäni aineistot ja analyysimenetelmät, edeten aineistojen analyysiin. Päätän tutkielmani vetämällä yhteen keskeiset tutkimustulokset ja pohtimalla niitä laajemmassa viitekehyksessä.

2. Teoreettinen viitekehys ja keskeiset käsitteet

Tutkielmassani sitoudun vahvasti tiettyihin tieteen ja tiedon filosofisiin periaatteisiin. Ajatteluni pohjaa sosiaaliseen epistemologiaan, eli siihen, että tieto on aina osittaista, sijoittunutta ja paikantunutta (Parviainen & Lahikainen 2021). Näin ollen tukeudun kyselyaineiston analyysissä standpoint-epistemologiaan, josta kirjoitan enemmän luvussa 3.3. Tämä tietokäsitys on olennainen myös tieteen tekemisen suhteen: yhtä lailla tieteellisesti tuotettu tieto on aina osittaista ja paikantunutta (Parviainen & Lahikainen 2021). Lisäksi yhteiskunnalliset normit vaikuttavat siihen, mitä voidaan ja mitä ei voida tietää: normit tuottavat epistemologisen kaapin (Sedgwick 1990). Esimerkiksi cisnormatiivisuus vaikuttaa tietämiseemme, ja siksi sen näkyväksi tekeminen, kaapin rikkominen, on tärkeää piiloisten valtarakenteiden rikkomiseksi.

Tiedon ja tietämisen tuotettuus ja performatiivisuus ovatkin keskeisiä seikkoja, ja erityisesti kieli on keskeisessä roolissa tuottamassa todellisuuttamme. Näin ollen myös tutkimuksessa tehtäviin valintoihin, kuten käytettyjen käsitteiden valintaan, tulee kiinnittää erityistä huomiota. Seuraavaksi käyn läpi tutkielmani keskeiset käsitteet: määrittelen käsitteet ja perustelen, miksi olen valinnut juuri nämä käsitteet. Tämän jälkeen siirryn valitsemani teoreettisen viitekehyksen erittelyyn.

2.1. Keskeiset käsitteet

Olen päättänyt käyttämään *transspektrin* käsitettä, sillä cisnormatiivisuuden ylittäviä sukupuoli- ja sukupuoli-identiteettejä on niin moninaisia, että transspektrin käsite kuvaa nähdäkseni hyvin tätä kirjoa tai *spektriä*. Transspektrin käsite ei myöskään välttämättä sisällä kattokäsitteenä samanlaisia ongelmia kuin transsukupuolisuuden käsite. Transsukupuolisuus on paremminkin yksi osa tätä spektriä, jolloin sen nostaminen yläkäsitteeksi saattaa olla ongelmallista: jotkut identifioituvat pikemminkin esimerkiksi *transtaustaiseksi* naiseksi, ja naisuus on transsukupuolisuutta

määrittävämpi identiteetti, ja jotkut puolestaan ennemminkin vaikkapa muunsukupuoliseksi kuin transsukupuoliseksi. Näin ollen transspektrin käsitettä voidaan nähdäkseni pitää inklusiivisempänä, ja sen alle voidaan luontevammin sijoittaa monet cisnormin ylittävät sukupuolisuudet.

Cisnormatiivisuus viittaa kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen ajatukseen siitä, että kaikkien ihmisten sukupuoli vastaa syntymässä määriteltyä sukupuolta, ja cisnormin ylittävät sukupuolisuudet määritellään poikkeaviksi (vrt. heteronormatiivisuus, ks. esim. Rossi 2015). Cisnormatiivisuuden ja cissukupuolisuuden käsitteiden nimeäminen on ollut poliittisestikin merkittävää, sillä se on mahdollistanut sukupuolihierarkioiden käsittelyn uudella tavalla tehden näkyväksi cissukupuolisuuden normatiivisen, etuoikeutetun ja luonnollistuneen aseman ja vastaavasti transsukupuolisuuden toiseutetun, marginalisoidun ja patologisoidun aseman. (ks. esim. Järviö 2020, 102.)

Cisnormatiivisuus yhteiskunnallis-kulttuurisena ajatusrakenteena tai diskurssina pitää sisällään myös binäärisen sukupuolikäsityksen, jossa sukupuolia ajatellaan olevan vain kaksi, ja ne mielletään toisilleen vastakkaisiksi. Cisnormatiivinen ajattelumalli toisintaa yhteiskunnan institutionaalisia rakenteita, kuten juridista sukupuolta ja kaikkialle levinnyttä syvää sukupuolittuneisuutta sekä pitää sisällään esimerkiksi sen, että juridinen sukupuoli yhteiskunnallisena rakenteena jäljittelee jotain ”luonnollista sukupuolta”. Todellisuuden diskursiivisen rakentumisen ja tiedon performatiivisuuden teorioihin nojaten (ks. esim. Butler 1990) voidaan kuitenkin todeta asian olevan juuri toisin päin: yhteiskunnan sukupuolistuneet rakenteet tuottavat, vakiinnuttavat, toistavat ja luonnollistavat tietynlaista ymmärrystä sukupuolesta. Cisnormatiivisuuden käsitteen avulla voidaan analysoida sitä, miten ”hegemoninen sukupuolijärjestelmä” marginalisoi tietynlaiset ruumiit ja kokemukset sukupuolesta (Järviö 2020, 102).

Sosiaalisella transitiolla viitataan siihen, että henkilö, Judith Butlerin (1988) termin, siirtyy näkyvämmiin sukupuolensa mukaisten ruumiillisten tyylien maailmaan, mutta se ei pidä sisällään lääketieteellistä kehon korjaamista. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi vaatetuksen muuttamista, uusia harrastuksia sekä sitä, että sukupuolittuneiden tilojen kohdalla alkaa käyttää eri vaihtoehtoa (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021b; Trasek 2020). Kyse ei ole yksittäisestä tapahtumasta vaan prosessista, jossa uuden, valitun nimen käyttöön ottaminen on usein keskeistä. Etunimi on paitsi ”ihmisen yksilöivä” tunniste (Kiviniemi 1982, 11, sit. Välimäki 2020, 6), myös keskeinen tekijä tai ominaisuus, jonka perusteella ihmiset asettavat toisiaan tiettyyn sukupuolikategoriaan. Jako juridiseen, lääketieteelliseen ja sosiaaliseen transitiioon ei kuitenkaan ole

kaikissa tilanteissa rajanvedoiltaan yksiselitteinen: esimerkiksi etunimen muuttaminen on sellainen tekijä, joka asettuu sekä sosiaalisen että juridisen transition osaksi. Transition prosessit ovat täten osin limittäisiä.

Käytän useita etunimeen viittaavia käsitteitä, jotka eroavat toisistaan merkityksiltään, joten niiden suhteen on tarpeen tehdä erotteluita.³ Juridinen etunimi on nimensä mukaisesti virallinen, juridinen nimi. Syntymänimellä tai annetulla nimellä tarkoitetaan – tyypillisesti vanhempien – antamaa nimeä, joka on myös juridinen nimi, kunnes juridisen nimen vaihtaa. Valittu nimi puolestaan tarkoittaa henkilön itsensä valitsemaa nimeä, josta voi juridisen nimenmuutoksen myötä tulla virallinen nimi, mutta valittu nimi voi olla vakiintuneessa käytössä ennen virallista nimenmuutosta. Transspektrille sijoittuvien henkilöiden kontekstissa syntymänimestä tai annetusta nimestä käytetään usein käsitettä *deadname*, jolla viitataan siihen, että nimeä ei enää käytetä: syntymänimi on kuollut.

Deadnaming, eli annetun nimen käyttäminen, on epäkunnioittavaa ja usein loukkaavaa: se on väärinsukupuolittavaa ja verrattavissa väärin pronomiinien käyttämiseen (vrt. Johnson 2019, 190). Käsitteille *deadname* ja *deadnaming* ei ole yhtä vakiintunutta suomennosta, joskin usein käytetään annetun nimen käsitettä. Tutkielmassani käytän kuitenkin käsitettä 'väärä nimi', sillä annetun nimen käsitteestä puuttuvat käsitteen *deadname* konnotaatiot.

Kutsumanimellä puolestaan tarkoitan tässä yhteydessä nimeä, joka näkyy oppilaitoksen digitaalisissa järjestelmissä opiskelijan nimenä, ja tällä hetkellä se voi olla jokin muu kuin juridinen ensimmäinen etunimi, mutta sen on oltava jokin juridisista etunimisistä. Kutsumanimikäytännöllä viitataan tähän institutionaaliseen teknologiseen käytäntöön, joka ei tällä hetkellä huomioi sitä, että opiskelijan vakiintunut ja siten oikea nimi voi olla jokin muu kuin jokin juridisista etunimisistä. Nykyisenlainen kutsumanimikäytäntö onkin institutionaalista *deadnamingia*.

2.2. Feministinen tieteen ja teknologiantutkimus, transtutkimus ja queer-teoria

Tutkielmani asettuu jonnekin transtutkimuksen, feministisen tieteen- ja teknologian tutkimuksen sekä queer-teorian leikkauspisteeseen. Käytän näitä teoriaperinteitä toisiaan täydentäen, jättäen jännitteisyydet huomiotta. (Feministisen tutkimuksen, queer-teorian ja transtutkimuksen suhteista ja

³ Trans- ja queer-yhteisöissä nämä käsitteet ovat arkipuheeseen vakiintuneita. Kulttuurin cisnormatiivisuudesta kertoo sekin, että etunimen erilaiset käsitteellistykset ovat monille tuntemattomia niiden vakiintuneisuudesta huolimatta.

jännitteistä ks. Liljeström 2019; feministisen tutkimuksen ja transtutkimuksen jännitteistä ks. Stryker & Bettcher 2016.)

Feministinen tieteen ja teknologian tutkimusta käytän keskeisenä viitekehyksenä, sillä kutsumanimikäytäntö ja sen muuttamisen vaikeus kehystetään helposti ensisijaisesti teknologiseksi ongelmaksi: kyse on teknologisten järjestelmien muuttamisesta. Ongelmallistan kuitenkin teknologisen kehystämisen ensisijaisuutta. Feministisen tieteen ja teknologian tutkimuksen avulla on mahdollista tarkastella kutsumanimikäytännön taustalla vaikuttavia ja sen ylläpitämiä valtarakenteita sekä kyseenalaistaa teknologioiden näennäinen neutraalius. Feminististä tieteen ja teknologian tutkimusta on kuitenkin tarpeen täydentää transtutkimuksen ja queer-teorian näkökulmilla, sillä kutsumanimikäytännön cisnormatiivisuuden sekä sen ylläpitämän marginalisaation tarkastelu ovat tutkielmani keskeisimmät kysymykset. Tutkielmani paikantuu transtutkimuksen kentälle tutkimusaiheen ja -tradition kautta, ja queer-teorian näkökulma kulkee läpi tutkielmani normikriittisenä asennoitumisena. Aloitan kertomalla monitieteisestä transtutkimuksesta, jonka jälkeen esittelen feminististä tieteen ja teknologian tutkimusta. Lopuksi kerron tutkielmani kannalta keskeisistä queer-teorian näkökulmista.

Transtutkimus on monitieteinen tieteenala, jonka keskiössä on sukupuolen tutkiminen moninaisena ilmiönä sekä siihen kiinnittyvien valtasuhteiden tarkasteleminen (Alasuutari ja kumppanit 2017, 5). Transtutkimuksen kenttä määrittyy tutkimuskohteen kautta, ja se voidaan jakaa karkeasti lääketieteelliseen ja yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen (Huuska 2010, 156). Viimeksi mainitussa keskeistä on ollut kriittinen suhtautuminen lääketieteen medikalisoivaan ja patologisoivaan kritiikkiin sekä näiden diskurssien kyseenalaistaminen, ja suomalaisessa yhteiskuntatieteellisessä transtutkimuksessa on painottunut erityisesti emansipatorisuus sekä ”valtaistavaan ja voimauttavaan” tutkimusperinteeseen paikantuminen (Huuska 2010, 156–157). Lääketieteellinen ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus eivät kuitenkaan enää ole välttämättä toisensa täysin poissulkevat näkökulmat: nykyisin tehdään myös sellaista transspektrille sijoittuvien ihmisten terveyttä tarkastelevaa tutkimusta, jossa näkökulmana on nimenomaan syrjinnän vaikutus terveyteen sen sijaan, että transsukupuolisuutta *per se* tarkasteltaisiin lääketieteellisenä kysymyksenä (ks. esim. Dowers ja kumppanit 2020). Paikannan oman tutkielmani edellä kuvattuun yhteiskuntatieteelliseen, emansipatorisen tiedonintressin ohjaamaan perinteeseen, mutta hyödynnän myös sellaista transihmisten terveyttä tarkastelevaa tutkimusta, jonka lähtökohta on marginalisaation ja syrjinnän vaikutus terveyteen. Käytän tällaista tutkimusta ennen kaikkea saavutettavuuteen liittyvän analyysin

tukena. Kirjoitan tästä enemmän hieman tuonnempana tässä luvussa, kun kirjoitan crip-teorian hyödyntämisestä transtutkimuksessa.

Tämän lisäksi hyödynnän *transinklusivistista sosio-onomastiikkaa*. Sosio-onomastiikka on nimistöntutkimusta, jossa erisnimiä tutkitaan huomioiden ”sosiaaliset ja tilanteiset kentät, joissa nimiä käytetään” (Ainiala ja kumppanit. 2008, sit. Välimäki 2020), ja transinklusiiivinen näkökulma pyrkii ottamaan marginalisoidut sukupuoliuudet mukaan nimistöntutkimukseen (Rancken 2017, 31). Transinklusiiivisessä sosio-onomastiikassa tarkastellaan siis sukupuolistunutta etunimistöä sukupuolistuneen kielen ja kulttuurin osana näihin kiinnittyvät valtasuhteet huomioiden. Tämä on keskeinen näkökulma erityisesti tutkimuskysymyksen taustoituksen kannalta: etunimien sukupuolistuneisuus ja sitä säätelevä lainsäädäntö vaikuttavat siihen, miten cisnormatiivisuuden ylittävät ihmiset kokevat oman etunimensä (Rancken 2017, sit. Alasuutari ja kumppanit 2017, 9). Sukupuolistunut etunimistö ja siten etunimen vaihtamisen yleisyys transspektrille positioituvilla henkilöillä on keskeinen konteksti sille, miksi oppilaitosten kutsumanimikäytäntöä tulisi muuttaa. Kutsumanimikäytäntö teknologisenä käytäntönä kietoutuu erottamattomasti myös etunimistön sukupuolistuneisuuteen.

Feministisen teknologiantutkimuksen keskiössä on teknologian ja vallan suhteet (Rojola 2010, 198–199; McNeil 2007, 149), ja kyseessä on varsin moninainen kenttä, jossa teknologiaa on lähestytty lukuisista erilaisista teoreettisista näkökulmista käsin (Irni, Meskus & Oikkonen 2014, 9; McNeil 2007, 3). Oma lähestymistapani teknologiaan on kulttuurintutkimuksellinen, eli keskiössä on teknologisiin käytäntöihin liittyvät valtasuhteet ja kulttuuriset merkitykset: se, miten kulttuurin cisnormatiivisuus vaikuttaa teknologisiin ratkaisuihin ja käytäntöihin, jolloin ne rakentuvat eriarvoistaviksi. Myös kulttuurintutkimuksellista feminististä tieteen ja teknologian tutkimusta voidaan tehdä monella keskenään erilaisella tavalla, ja eroja on esimerkiksi siinä, missä määrin teknologiset yksityiskohdat ovat tutkimuksen keskiössä (McNeil 2007, 150). Itse keskityn merkitystuotannon ja valtasuhteiden tarkasteluun: myös teknologioita voidaan tarkastella kulttuurisina artefakteina, jotka osallistuvat siihen jokapäiväiseen merkitystuotantoon, jota kulttuurintutkimuksessa tutkitaan (McNeil 2007, 14, 20). Kuitenkin juuri siksi, että ne osallistuvat tähän merkitystuotantoon ja vaikuttavat toimintaamme, ”[n]e eivät - - ole *vain* artefakteja”, vaan ei-inhimillisiä toimijoita ja sellaisina osa ”sosiaalista kudosta” (Rojola 2010, 205, kursivi alkuperäisessä).

Erityisesti teknologian, vallan ja sukupuolen kytkökset ovat feministisen tieteen ja teknologian tutkimuksen ytimessä (ks. esim. McNeil 2007, Rojola 2010). Tutkinkin kutsumanimikäytäntöä teknologiana nimenomaan sukupuolihierarkian näkökulmasta, mutta juuri tämän suhteen feminististä tieteen ja teknologian tutkimusta on täydennettävä transtutkimuksella: teknologiat eivät ole ainoastaan miesnäkökulmaisia (Rojola 2010, 204), vaan myös cisnormatiivisia. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, millaisia hankaluuksia henkilötunnuksen muuttaminen aiheuttaa esimerkiksi pankin kanssa: mitään tietojärjestelmiä ja teknologioita, joiden keskellä ja joiden kanssa arkeamme elämme, ei ole suunniteltu ajatellen sitä, että ihmisen henkilötunnus voi muuttua. Arjessa keskeiset ja välttämättömät teknologiat eivät täten huomioi lainkaan sellaisia tekijöitä, jotka ovat yleisiä monien transspektrille positioituvien henkilöiden elämänkaaren aikana. Tällainen teknologioiden sukupuoleen kytkeytyvä kankeus ja jähmeys ylläpitää ajatusta (juridisen) sukupuolen muuttumattomuudesta.

Teknologioihin kiinnittyvien ja kietoutuvien valtasuhteiden analysoimisen mahdollistamiseksi feministisessä teknologiantutkimuksessa on usein pidetty tärkeänä teknologian laveaa määrittelyä. Teknologia on muutakin kuin vain teknologisia artefakteja: se voidaan määritellä myös ”inhimilli[siksi] käytän[nöiksi] ja tekemisen ta[voiksi]” (Rojola 2010, 199). Näin ollen teknologia ei viittaa ainoastaan teknologiseen laitteeseen, vaan myös siihen, mitä sillä tehdään, sekä toisaalta myös siihen liittyvään tietoon. (Rojola 2010, 199). Lisäksi feministisessä teknologiantutkimuksessa tarkastellaan teknologioiden ja yhteiskunnallisten ja kulttuuristen rakenteiden ja ideologioiden muovautumista toistensa kanssa: yhteiskunnalliset ”rakenteet ja ideologiat ovat mukana siinä, millaisia teknologioita kehitellään” (Rojola 2010, 203). Voidaan jopa sanoa, että yhteiskunta, kulttuuri ja teknologia ”sulautuvat toisiinsa ja toisikseen”, muodostaen ”kompleksi[sen] suhteiden verkosto[n], jossa ”teknologia muokkaa kulttuuria ja yhteiskuntaa, samalla kun kulttuuriset ja yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat teknologiaan” (Rojola 2010, 204). Sosioteknisen käsitteellä kuvataan sitä, että teknologiaa ei voida ymmärtää vain teknologisesta kehyksestä käsin, sillä teknologiat ovat aina myös sosiaalisia – sosiaalinen ja teknologinen ”limittyvät ja tunkeutuvat toisiinsa”, ja tämä näkyy myös teknologioiden suunnittelutyössä (Rojola 2010, 205). Erilaiset teknologiat ovat näin ollen meihin, yhteiskuntaa ja kulttuuriin vaikuttavina ei-inhimillisinä toimijoina ”osa sosiaalista kudosta” (Rojola 2010, 205).

Tämä teknologian ja yhteiskunnan, ideologioiden ja kulttuurin vuorovaikutus ja keskinäinen muovautuminen näkyvät selkeästi kutsumanimikäytännön kohdalla: kulttuuriset käsitykset ja normatiiviset oletukset ovat vaikuttaneet siihen, millaiseksi kutsumanimikäytäntö on rakentunut

ja rakennettu, ja toisaalta kutsumanimikäytäntö vaikuttaa näihin käsityksiin ja oletuksiin niitä ylläpitäen, uusintaen ja tuottaen. Teknologioita on kuitenkin mahdollista muuttaa, sillä ne ovat sosiaalisesti rakentuneita ja tuotettuja (Rojola 2010, 203–204), joskin samaan aikaan teknologioiden toimijuus ja rakenteiden pysyvyys hankaloittavat pelkästään muutoksen näkemisen mahdollisuuksiakin.

Suomalaisessa teknologian tutkimuksessa myös teknologian ja arjen välinen suhde on ollut keskeinen lähestymistapa: teknologia ”asettuu osaksi arjen rutiineja, tilanteita ja sukupuolittuneita käytäntöjä” (Peteri 2010, 208), tai ehkä paremminkin voidaan sanoa, että arki ja erilaiset teknologiat kietoutuvat toisiinsa. Tämä teknologioiden ja arjen kietoutuneisuus on keskeistä myös opiskelun arjessa, joka rakentuu kietoutuen yhteen monien teknologioiden kanssa. Toimiessaan erilaiset teknologiat, teknologiset järjestelmät ja käytännöt näyttäytyvät käyttäjälleen opiskelua helpottavina välineinä, jotka ovat neutraaleja suhteessa ihmisten välisiin eroihin. Kuitenkin kutsumanimikäytäntö asettaa jotkut opiskelijat eriarvoiseen asemaan hankaloittaen opiskelussa välttämättömien teknologioiden käyttämistä. Tilanne, jossa opiskelijan valittu, käytössä oleva nimi ja juridinen nimi eivät vastaa toisiaan, tekee yliopiston teknologiset järjestelmät näkyviksi ei-inhimillisinä toimijoina, joiden kanssa ja joihin suhteessa opiskelun arki rakentuu. Lisäksi se tekee näkyväksi sen, että teknologiat eivät suinkaan ole neutraaleja ja käyttäjästä riippumatta yhtä toimivia. Suhtauduttaessa teknologioihin ensisijaisesti toimintaa helpottavina, sujuvoittavina ja mahdollistavina välineinä (esim. Finto 2018), voi olla vaikeaa kiinnittää huomiota siihen, etteivät ne olekaan neutraaleja, vaan niidenkin taustalla vaikuttaa kulttuurisia oletuksia, arvoja ja normeja (vrt. Peteri 2010, 207–208). Kutsumanimen suhteen voidaankin kysyä, mitä toimintaa helpotetaan tai tehdään mahdolliseksi ja kenen näkökulmasta. Tätä määritelmää vasten väärinsukupuolittavan nimen käyttäminen eli deadnaming tekee teknologisesta järjestelmästä ei-tarkoituksenmukaisen ja opiskelua esteyttävän.

Korkeakoulujen teknologisten käytäntöjen eriarvoistavuus liittyy keskeisesti myös opiskelun saavutettavuuteen, sillä opiskelussa keskeiset digitaaliset alustat eivät ole kaikille yhtä saavutettavia kutsumanimikäytännön vuoksi. Teknologisten käytäntöjen ollessa arjen kanssa yhteenkietoutuneita saavutettavuuden ongelmat ja vaikutukset eivät kuitenkaan rajaudu vain opiskeluun. Käsittelen tätä luvussa 4.1, jossa esittelen kyselyaineiston tuloksia.

Nostamalla saavutettavuuden keskeiseksi kysymykseksi hyödynnän myös *kriittisen vammaistutkimuksen* näkökulmia. Crip-teoria yhdistelee vammaistutkimusta ja queer-teoriaa hetero- ja kyvykkyyshnormatiivisuuksien tarkastelun kautta (ks. esim. Kafer 2013), ja vammaistutkimuksen

teorioita ja näkökulmia on jonkin verran hyödynnetty myös transtutkimuksessa (Vähäpassi 2017; Nicolazzo ja kumppanit 2017). Suomessa Emmi Vähäpassi (2017) on kirjoittanut kyvykkyysnormatiivisuutta kriittisesti tarkastelevan crip-teorian ja transtutkimuksen yhtymäkohdista, kuten ruumisnormien ja -ideaalien kriittisestä analysoinnista, kompleksisesta suhteesta lääketieteeseen sekä siitä, miten esteellinen yhteiskunta on niin vammaisille kuin transspektrille sijoittuvillekin henkilöillekin (Vähäpassi 2017, 49).

Vähäpassi (2017, 60) tuo esille sen, että crip-teorian hyödyntämisellä transtutkimuksessa on riskinä se, että kärsimys etualaistuu. Samaan aikaan on kuitenkin tärkeää, että rakenteellisen kritiikin lisäksi voidaan puhua myös kivusta, tarpeista ja kärsimyksestäkin (Vähäpassi 2017, 61). Näin ollen pyrkimyksenäni on tuoda esille kutsumanimikäytäntöä paitsi rakenteellisena ongelmana, myös transspektrille sijoittuvien opiskelijoiden opiskelua esteyttävänä, marginalisoivana ja siten psyykkistä kuormitusta lisäävänä käytäntönä. Kuten useampi tutkielmani kyselyyn vastannut nosti esille, väärän nimen käyttäminen, deadnaming, myös tuntuu kipeältä, ja se on merkityksellistä jo itsessään.

Seuraavaksi kerron queer-teoriasta, johon tukeudun tutkielmassani sekä näkökulmallisesti että menetelmällisesti. Yhteiskunnallisiin, erityisesti sukupuolta ja seksuaalisuutta sääteleviin normatiivisuuksiin kriittisesti suhtautuva ote, näiden normien rakentumisen analysointi sekä toisin tietämisen mahdollisuus ovat queer-teorian ytimessä. Menetelmänä puolestaan käytän queer-teoreettista vastakarvaan lukemisen menetelmää, josta kerron luvussa 3.2.

Queer-teorian klassikkoteokset Eve Kosofsky Sedgwickin *Epistemology of the Closet* (1990) ja Judith Butlerin *Gender Trouble* (1990)⁴ haastoivat feministisenkin teorian sisälle rakentunutta heteronormatiivisuutta (Liljeström 2019, 27). Lisäksi ne erittelevät sukupuolen ja seksuaalisuuden, sekä yleisemmin tietämisen ja tiedon, performatiivisuutta (Juvonen 2014, 118). Tarkasteltaessa esimerkiksi binäärisen sukupuolikäsityksen luonnollistuneisuutta olennaista on oivaltaa tiedon performatiivinen luonne ja se, että ”asiat voisivat olla myös toisin” (Juvonen 2014, 118, 136). Tämän ymmärtäminen suuntaa huomion todellisuuden tuottuneisuuteen ja tuotettuuteen sekä siihen, mitä seurauksia tällä on (Alhojärvi 2015, 149). Myös omassa tutkielmassani lähdän siitä, että ”kysymys väitteiden lopullisesta ja oikeasta totuudesta ei ole yhtä mielenkiintoinen kuin se, millaisia todellisuusvaikutuksia esimerkiksi sukupuolta - - koskevia performatiivisia [eli todellisuutta tuottavia] väitteitä esittämällä saadaan aikaan” (Juvonen 2014, 118). Olen siis kiinnostunut

⁴ Sedgwick ja Butler tosin eivät itse käyttäneet nimitystä ”queer-teoria”. Käsitteen synnystä ks. esim. Hekanaho 2010.

nimenomaan siitä, millaista tietoa sukupuolesta kutsumanimikäytäntö tuottaa, ja millaisia vaikutuksia sillä on todellisuuteen.

Rajaan kutsumanimikäytännön teknologisen puolen tarkastelun ulkopuolelle, enkä arvioi sitä, kuinka helppoa tai vaikeaa tämän käytännön muuttaminen on. Tämä liittyy olennaisesti myös ongelman kehystämiseen ja siitä seuraaviin kuviteltavissa oleviin ratkaisumahdollisuuksiin: teknologisen kehityksen ei tule olla ainoa, josta käsin teknologisia ratkaisuja arvioidaan. Muun muassa Donna Haraway (1997, 50, sit. McNeil 2007, 8) on tuonut esille sen, ettei teknologioita tule jättää ainoastaan ”luonnontieteilijöiden ja insinöörien” tarkasteltaviksi ja arvioitaviksi. Me olemme arjessamme jatkuvassa vuorovaikutuksessa lukuisten teknologioiden kanssa, ja moninaiset teknologiat vaikuttavat elämiimme (ks. esim. McNeil 2007; Michael 2000). Sikäli kun jokin teknologinen ratkaisu – kuten kutsumanimikäytäntö – on yhdenvertaisuuden kannalta ongelmallinen, sitä ei voida tarkastella vain tai ensisijaisesti teknologisenä kysymyksenä. Lisäksi on tärkeää muistaa se, että myös teknologiat ovat kulttuurin tuotteita: ne eivät ole muusta kulttuurista ja yhteiskunnasta irrallisia, objektiivisia eivätkä neutraaleja, vaan yhtä lailla valtasuhteiden läpäisemiä siinä missä kaikki muutkin artefaktit.

Seuraavaksi esittelen käyttämäni aineistot ja analyysimenetelmät, ja kerron myös standpoint-epistemologiasta, johon tukeudun kyselyaineiston analyysissa. Sen jälkeen siirryn tulosten esittelyyn.

3. Aineistojen ja analyysimenetelmien kuvaus

Tutkielmani on tapaustutkimus, jossa analysoin Suomen korkeakouluissa yleisesti käytössä olevaa kutsumanimikäytäntöä monimenetelmäisesti: käytän keskenään erityyppisiä aineistoja, joihin sovellan erilaisia menetelmiä. Yhdistämällä erilaisia aineistoja ja menetelmiä on mahdollista saada tarkasteltavasta ilmiöstä monipuolisempi käsitys, ja rajaamalla tutkimuskohde tarkasti voidaan keskittyä yksityiskohtaiseen tarkasteluun ja syvällisen tiedon tuottamiseen. (Jyväskylän yliopisto 2015.) Aineistoni muodostuu transspektrille sijoittuville opiskelijoille suunnatusta kyselyaineistosta, korkeakoulujen uusimmista saatavilla olevista tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmista, tasa-arvolaista (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1986/609) sekä Tampereen yliopiston hallinnon työntekijän sähköpostivastauksista liittyen kutsumanimikäytäntöön ja sen haasteisiin.

Erilaisia aineistoja käyttämällä olen tarkastellut useasta eri näkökulmasta sitä, miten kulttuurinen cisnormatiivisuus näkyy korkeakoulujen kutsumanimikäytännössä. Sähköpostiaineisto ja korkeakoulujen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat vievät tarkastelua korkeakoulujen

käytäntöjen tasolle siinä missä tasa-arvolaki vie kohti laajempaa kulttuurista kehystä, jonka osana korkeakoulut toimivat – joko ylläpitäen tai rikkoen vallitsevia kulttuurisia normeja. Korkeakouluissa voidaan näin ollen käytännön tasolla vaikuttaa myös kulttuuriin laajemmin. Kyselyaineistosta puolestaan saadaan tärkeää tietoa siitä, miten cisnormatiiviset rakenteet kutsumanimen osalta vaikuttavat opiskelun arjessa niiden ihmisten kokemuksiin, jotka asettuvat näiden normien ulkopuolelle. Siten nämä kokemukset tuottavat ainutlaatuisesta näkökulmasta tietoa cisnormatiivisen kulttuurin rakenteista ja valtasuhteista.

Metodologisesti keskiössä on emansipatorinen tiedonintressi sekä käyttämällä valtarakenteita paljastavaa ja mahdollisuuksia hahmottelevaa vastakarvaan lukemisen menetelmää että tukeutumalla standpoint -epistemologiseen tiedon tuottamiseen kyselyaineiston analysoimisessa. Analyysia ohjaa pyrkimys tehdä näkyväksi kutsumanimikäytännön ja laajemmin korkeakoulujen – ja yhteiskunnan – cisnormatiivisuutta sekä erilaisten tekstiaineistojen – eli representaatioiden – tasolla että transspektrille sijoittuvien opiskelijoiden kokemusten tuoman näkökulman avulla.

3.1. Aineistot

Ajallisten resurssien niukkuuden vuoksi haastatteluiden tekeminen ei ollut mahdollista, ja tästä syystä vaihtoehdoksi jäi kyselyn toteuttaminen. Keräsin kyselyaineiston verkkokyselynä käyttäen Google Forms -lomakepohjaa. Kyselyaineiston kerääminen oli tärkeää siksi, että saisin käyttööni aineiston jossa ihmiset, joita kutsumanimikäytäntö koskettaa tai on koskettanut, kertovat itse kokemuksistaan ja ajatuksistaan siihen liittyen. Tutkimusaiheen ja -kysymyksen ollessa marginalisoitua ihmisryhmää koskettava – ja potentiaalisesti elämiin vaikuttava – on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota tutkimusstrategiaan eli tutkimuksen tekemiseen liittyvien valintojen periaatteisiin (Jyväskylän yliopisto 2014; Vuori 2021).

Kysely (liite 2) oli suunnattu transspektrille sijoittuville nykyisille tai entisille korkeakouluopiskelijoille, joilla on kokemusta siitä, että käytössä on uusi, valittu nimi, mutta oppilaitoksen järjestelmissä nimenä on näkynyt edelleen väärä nimi, deadname, sillä juridista nimenmuutosta ei ole tehty. Kyselyaineisto kerättiin helmikuun 2021 aikana, ja vastauksia kertyi yhteensä yksitoista. Kyselylomake koostuu yhtä poikkeusta lukuun ottamatta avovastauksista, sillä olen halunnut kerätä laadullista aineistoa: olen kiinnostunut kutsumanimikäytäntöön liittyvistä kokemuksista, ajatuksista ja tunteista, eli tavoitteena on ollut kutsumanimikäytännön sekä sen vaikutusten ja merkitysten ymmärtäminen. Hyödynnän kuitenkin joiltain osin myös löyhää kvantifointia. Sekä kyselyn kuvaus että kysymykset ovat lomakkeessa vain suomeksi, joten on

otettava huomioon, että se rajaa mahdolliset vastaajat vain niihin ihmisiin, jotka ymmärtävät ja puhuvat suomea.

Olen pyrkinyt tekemään näkyväksi paitsi kutsumanimikäytäntöä yhtenä cisnormatiivisen kulttuurin ilmentäjänä, myös sen ylläpitäjänä ja tuottajana. Keskeistä tutkimusprosessissa on ollut herkkyyks ja avoimuus kyselyaineiston suhteen: olen halunnut keskittää informanttien kokemukset ja näkemykset ja antaa niiden ohjata sitä, miten tutkielma etenee – standpoint-epistemologisten periaatteiden mukaisesti, joita käsittelem tarkemmin luvussa 3.3. Kyselyaineisto on vaikuttanut siihen, että valitsin saavutettavuuden ja tasa-arvon käsitteet tutkimuskohdetta kehystäväksi käsitteiksi.

Keräsin kyselyaineiston pitkälti ”lumipallomenetelmällä”, eli lähettämällä kutsun tutuilleni, jotka jakoivat sitä eteenpäin, ja lisäksi erään järjestön kautta sekä pienimuotoisesti sosiaalisessa mediassa. Tutkimuksen eettisten ohjeiden mukaisesti (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8–9) osallistuminen on ollut vapaaehtoista, ja vastaajia on informoitu tutkimuksesta, henkilötietojen käsittelystä, säilyttämisestä ja hävittämisestä kyselyn kuvauksessa ja tietosuojailmoituksessa (liite 1). Kyselyssä oli vastausaika vain kuukausi, joka itsessään rajoitti mahdollisten vastausten määrää. Tämän lisäksi on huomioitava, että Internetin informaatiotulvassa huomion saaminen on haastavaa (Coomber 1997, 6.8). Internet-kyselyihin liittyy joitain ongelmia, kuten otoksen kontrolloimattomuus sekä mahdolliset poikkeamat tai vääristymät tuloksissa (Coomber 1997, 5.7, 8.1). Toisaalta se on myös kätevä keino tiedon tuottamiseen esimerkiksi tilanteissa, joissa tutkittavasta ilmiöstä ei ole juurikaan tutkimusta, ja siten se on avuksi myös jatkotutkimuksen suunnitteluun tuotetun tiedon pohjalta (Boncheck ja kumppanit, 1996 sit. Coomber 1997, 5.5). Lisäksi, kun kyseessä on marginalisoitu ihmisryhmä ja sensitiivinen aihe, Internet-kysely voi olla hyvä tapa tiedon keräämiseen: täysi anonymiteetti saattaa laskea kynnystä osallistua tutkimukseen (ks. esim. Coomber 1997, 8.1). Samaan aikaan täydellisen anonymiteetin varjopuolena on se, että vastaajien taustoista ei ole mahdollista tietää mitään.

Luin Suomen korkeakoulujen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia siten, että koko Suomi on maantieteellisesti edustettuna. Olen lukenut Helsingin (2019–2020), Tampereen (2019–2020), Jyväskylän (2019–2021), Turun (2017 alkaen), Itä-Suomen (2019–2020), Oulun (2019–2021) ja Lapin yliopiston (2020–2023) suunnitelmat sekä Oulun ammattikorkeakoulun (2020–2022) suunnitelman. Lisäksi olen lukenut Tampereen yliopiston luonnoksen uudeksi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaksi (2021–2022). Suunnitelmat on haettu korkeakoulujen Internet-sivuilta tammi-helmikuussa 2021 (liite 3). Rajauksen vuoksi keskityin yhtä poikkeusta lukuun ottamatta yliopistojen suunnitelmiin. Oulun Ammattikorkeakoulun suunnitelman valitsin mukaan

tarkasteluun siksi, että Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksessä korkeakoulujen tasa-arvosta (2020, jatkossa OKM) Oulun Ammattikorkeakoulun suunnitelman osia oli nostettu esiin myönteisinä esimerkkeinä sukupuolen moninaisuuden huomioimisesta. Käsittelen tätä enemmän luvussa 4.2, jossa tarkastelen sitä, onko kutsumanimikäytäntö nostettu esiin korkeakoulujen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa.

Olen ensisijaisesti tutkinut sitä, onko suunnitelmissa mainintaa kutsumanimen liittyen, mutta olen tarkastellut myös sitä, miten niissä ylipäätään huomioidaan sukupuolen moninaisuus – vai huomioidaanko. Tämän lisäksi olen tutkinut suunnitelmien esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyviä kirjauksia, sillä kutsumanimikäytännössä on olennaisesti kyse opiskelun saavutettavuudesta.

Tasa-arvolakia on lukenut korkeakoulujen tasa-arvosuunnittelua keskeisesti säätelevänä kehyksenä. Tasa-arvolain mukaan oppilaitosten tulee laatia tasa-arvosuunnitelma enintään kolmeksi vuodeksi kerrallaan (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986 § 5a). ”Kansallisen lainsäädännön osalta tärkeimmät tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä säätelevät lait ovat tasa-arvolaki (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1986/906), jonka noudattamista valvoo tasa-arvovaltuutettu, sekä yhdenvertaisuuslaki (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014), jonka noudattamista valvoo yhdenvertaisuusvaltuutettu.” (OKM 2020, 13.)⁵ Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat tehdään suurelta osin näiden lakien puitteissa ja niiden määrittämän minimitason mukaisesti, mutta lisäksi toimintaa ohjaa useat kansainväliset säädökset, kuten EU-direktiivit ja YK-sopimukset (OKM 2020, 13, 19–21).

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat on laadittava sekä henkilöstön (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986 § 6; Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 §7) että koulutuksen ja opiskelijoiden näkökulmat huomioiden (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986 §5; Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 §6; OKM 2020, 13). Toisin sanoen, lainsäädäntö koskee korkeakouluja niin työnantajana kuin koulutuksen tarjoajanakin. Keskityn tarkastelussani rajauksen vuoksi ensisijaisesti opiskelijoiden näkökulmaan, mutta on huomioitava, että kutsumanimikäytäntö ei koske ainoastaan opiskelijoita, vaan myös henkilökuntaa.

⁵ Olen jättänyt yhdenvertaisuuslain tarkastelun ulkopuolelle, sillä se käsittelee muita syrjintäperusteita kuin sukupuolta. Tasa-arvolaista ja yhdenvertaisuuslaista sekä niiden toisistaan eroavista tulokulmista ja yhteensovittamiseen liittyvistä haasteista ks. Harjunen 2010; Kantola & Nousiainen 2008.

Sähköpostiaineisto koostuu Tampereen yliopiston hallinnon työntekijän kanssa käydystä sähköpostin vaihdosta, joka liittyi Tampereen yliopiston Maailman muuttamisen filosofia -kurssin puitteissa tehtyyn kutsumanimikäytäntöä käsittelevään ryhmätyöhön. Sähköpostin vaihto on käyty kurssin aikana ja sen jälkeen, lokakuun 2020 ja tammikuun 2021 välillä, ja sähköpostien käyttämiseen tutkielmani aineistona on osapuolten lupa. Aineiston avulla tarkastelen kutsumanimikäytännön teknologista kehystämistä ja ongelmallista sitä.

3.2. Menetelmänä vastakarvaan lukeminen

Aineistojen analyysiin käytän vastakarvaan lukemisen menetelmää. Kyseessä on queer-teoreettinen lukutapa tai lukemisen strategia (Kekki 2004, 34), jossa ei hyväksytä tekstin – laajassa merkityksessä – ensisijaista lukijapositionia (Fetterley 1978, sit. Karkulehto 2007, 86). Pyrkimyksenä on paljastaa ja vastustaa tekstin sisältämiä normatiivisia diskursseja (Kekki 2004, 34); lukea esiin niitä valtasuhteita, jotka tekstissä ovat – usein piiloisesti – läsnä. Kuten Sanna Karkulehto (2007, 84) kirjoittaa, mitä tahansa voidaan ”tutkia ja keskusteluttaa queeristi”: kyse ei ole lukemisen kohteesta vaan lukemisen tavasta, queerista asenteesta. Keskeistä on tarkastella aineistoa ”poissaolojen, aukkojen, vaikenemisten ja vaijettamisten näkökulmasta” – mutta myös mahdollisuuksien näkökulmasta – ja kysyä, ”mille se vaikuttaa olevan sokea ja mistä se puhuu ohimennen tai hiljaisuuskein” (Hekanaho 2008, 59). Vastakarvaan lukeminen mahdollistaa sen, että teksteistä voidaan lukea esiin sellaisia eron kategorioita tuottavia merkityksiä, jotka ovat ”näennäisesti - - näkymättömissä” (Karkulehto 2007, 84). Tyypillisesti nimenomaan näkymättömiin jäävät, esimerkiksi sukupuoleen liittyvät oletukset ovat kaikkein normatiivisimpia ja jopa normittavia (Karkulehto 2007, 89), ja siksi näiden merkitysten näkyväksi tekeminen on tärkeää.

Sovellan tätä lukutapaa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmiin, tasa-arvolakiin sekä kutsumanimikäytäntöjä käsitteleviin sähköposteihin, joita luen teksteinä, joiden taustalla vaikuttavat normatiiviset diskurssit on mahdollista paljastaa ja joita voidaan vastustaa. Toisin sanoen: myös esimerkiksi tasa-arvolakia voidaan tarkastella tekstinä, josta voidaan lukea esiin sen sisältämiä valtakursseja; esimerkiksi sitä, millaista käsitystä sukupuolesta se toistaa ja ylläpitää. Nämä kaikki edellä mainitut aineistot ovat sellaisia tekstejä ja representaatioita, jotka osaltaan ylläpitävät ja tuottavat käsityksiä sukupuolesta, jonka vuoksi olen lukenut esiin niissä piileviä cisnormatiivisuutta ylläpitäviä ja tuottavia merkityksiä.

Valtadiskurssien paljastamiseen ja normatiivisuuden keinotekoisuuden osoittamiseen pyrkimisen lisäksi vastakarvaan lukemisessa olennaista on myös mahdollisuuksien etsiminen ja tuottava lukutapa (Karkulehto 2007, 88; Kekki 2004, 45). Tuottavan, korjaavan tai reparaatiivisen lukemisen käsite on peräisin Eve Kosofsky Sedgwickin esseestä *Paranoid Reading and Reparative Reading, or, You're so Paranoid, You Probably Think This Essay Is About You* (2003, alkup. 1997). Esseessä Sedgwickin kritisoi paranoidia lukutapaa siitä, että tällainen lukijapositio tietää aina jo etukäteen marginalisoitujen ihmisten huonon aseman ja tulee vain toistaneeksi tätä jo ennalta tiedettyä – välttyäkseen yllätyksiltä, jotka oletetaan aina huonoiksi (Sedgwick 2003, 130, alkup. 1997). Useat tutkijat ovat kuitenkin tulkinneet Sedgwickiä niin, että tarkoituksena ei ole hylätä paranoidia luentaa, vaan kyse on pikemminkin siitä, että lukijan ei tule pysähtyä (usein ennalta tiedettyjen) valtarakenteiden paljastamiseen. Pikemminkin Sedgwickin tulkitaan ehdottaneen tuottavaa luentaa toiseksi lukemisen strategiaksi paranoidin lukemisen rinnalle (ks. esim. Juvonen 2014, 120; Wiegman 2014, 20, sit. Rossi 2017, 3; Love 2010, 238–240) – Sedgwick itsekin kirjoittaa, että paranoidin lukemisen ei pitäisi olla *ainoa* tapa tehdä kriittistä teoriaa (2003, 126, alkup. 1997). Voidaankin ajatella, että nämä lukemisen strategiat ovat ”vuorovaikutuksessa keskenään” eivätkä ”toisensa - - poissulkevia” (Hekanaho 2008, 60).

Hyödynnän näitä molempia lukemisen tapoja, kuitenkin kulkien kohti reparaatiivista tai korjaavaa, mahdollisuuksia havaitsevaa ja hahmottelevaa lukutapaa. Vaihtoehtoisten lukutapojen hahmottelemisen tärkeys piilee siinä, että ”se opettaa ettei viatonta, objektiivista ja normaalia lukemisen tapaa ole ylipäättään olemassa” (Vänskä 2011, 461). Erilaiset lukemisen tavat myös osallistuvat performatiivisesti todellisuuden tuottamiseen. Keskiössä on epistemologinen kaappi⁶: millainen tieto on mahdollista, mitä voidaan ja mitä ei voida tietää (Sedgwick 1990; Britzman 1995, 155, sit. Vänskä 2011, 461), sekä performatiivinen ajatus toisin tietämisen mahdollisuudesta.

Tällaiseen mahdollisuuksia näkevään lukutapaan pyrin erityisesti tarkastellessani korkeakoulujen tasa-arvosuunnittelua sekä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien esteettömyyttä ja saavutettavuutta käsitteleviä osioita. Pyrkimyksenä on ”kysyvä, epäilevä, ihmettelevä ja ehdottava” luenta (Hotinen 2003, sit. Karkulehto 2007, 87), jossa sanotaan: saavutettavuutta voi – ja pitäisi – lähestyä ja tulkita myös näin (vrt. Rossi 2005, 16).

⁶ ks. Sedgwick, Kosofsky Eve (1990) *Epistemology of the Closet*.

3.3 Kyselyaineiston analyysi

Kyselyaineistoa analysoin tukeutuen feministisen standpoint -epistemologian ajatuksiin siinä suhteessa, että tutkimusongelman koskettaessa jotain marginalisoitua ihmisryhmää on sekä tärkeää että tiedollisesti ja poliittisesti hyödyllistä ottaa mukaan ja etualaistaa nuo kokemukset (Inteman 2016, 276).⁷ Valtasuhteisiin sijoittuminen vaikuttaa kokemuksiin, ja erilaiset kokemukset puolestaan tuottavat erilaista tietoa näistä valtasuhteista (Inteman 2016, 267). Nämä seikat huomioiden kyselytutkimuksella saadun aineiston kerääminen on tärkeää niin tiedollisesti kuin poliittisestikin: tavoitteena on antaa tilaa marginalisoiduille näkökulmille ja tiedolle, ”erityis[elle] perspektiivi[lle] - jota keskeltä ei tavoita” (Ilmonen 2011, 14). Lisäksi tällaista mukaan ottamista voidaan pitää myös eettisesti normatiivisena: monet marginalisoitujen ihmisryhmien yhteiskunnallisen aseman parantamistyötä tekevät kansalaisjärjestöt ja aktivistit ovat pitkään puhuneet sen tärkeydestä, että marginalisoituja ääniä kuullaan ja otetaan mukaan itseään koskevissa asioissa, ja haluan kunnioittaa tätä vaatimusta.

Standpoint -epistemologiaan tukeutuvassa tutkimuksessa keskeistä on myös sen huomioiminen, millaisia asioita ja tarpeita informantit nostavat esille: sen tulisi ohjata tutkimusta, sillä tutkimuksella voi olla vaikutusta kyseisen ryhmän elämään (Inteman 2016, 271–722). Tämän lisäksi keskiössä on sitoutuminen paitsi sellaisen tiedon tuottamiseen, joka auttaa rikkomaan valtarakenteita ja sortavia järjestelmiä, myös sitoutuminen tiedon tuottamiseen sellaisella tavalla, joka haastaa sortoa ja marginalisaatiota (Inteman 2016, 268, 272). Lyhyesti sanottuna kyse on sitoutumisesta emansipatoriseen tiedonintressiin sekä ajatukseen siitä, että kokemus itsessään on arvokas, vaikkakin monimutkainen tutkittava (kokemuksen tutkimisesta ks. esim. Koivunen & Liljeström 1996). Kutsumanimikäytäntöä tarkasteltaessa on näin ollen ensiarvoisen tärkeää tuottaa tietoa siitä, millaisia vaikutuksia tällä käytännöllä on cisnormin ylittävien opiskelijoiden kokemuksille.

4. Tulokset

Tässä luvussa esittelen analyysini tuloksia. Luvussa 4.1. käsittelem kyselyaineiston tuloksia, ja luvussa 4.2 esittelen korkeakoulujen tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmista tekemääni vastakarvaista luentaa. Lopuksi luvussa 4.3 ongelmallistan kutsumanimikäytännön teknologista

⁷ Standpoint -epistemologiaa on kritisoitu muun muassa perusteettomasta marginalisoitujen tietämisten etualaistamisesta. Intemanin (2016) tapaan ajattelen, että kyse on ennemminkin tiedon paikantuneisuuden ymmärtämisestä ja siitä, että erilaiset tietämiset täydentävät toisiaan.

kehystämistä. Kyselyaineiston tuloksia käsittelevässä luvussa en käytä paljoa pitkiä suoria aineisto-otteita vastaajien yksityisyyden suojaamiseksi.

4.1. Kokemuksia kutsumanimikäytännöstä

Kerron ensin siitä, miten (kutsuma)nimen vaihtaminen korkeakoulun järjestelmiin joko on tai ei ole onnistunut, ja siitä, millaisena tämä käytäntö yleisesti ottaen vastausten perusteella näyttäytyy. Tuon lyhyesti esille myös muita nimeen ja oppilaitoksen järjestelmiin liittyviä ongelmia, jotka vastauksissa nostetaan esille. Näistä keskeisin on etu- ja sukunimestä muodostettavan opiskelijanumeron ongelmallisuus. Tämän jälkeen erittelen sitä, millä tavoin kutsumanimi vaikeuttaa opiskelun saavutettavuutta ja millaisia vaikutuksia pakotetulla juridisen nimen käytöllä on laajemminkin esimerkiksi kokemukseen itsemääräämisoikeudesta. Lopuksi tuon esille myös vastustamisen strategioita ja resilienssiä, joita vastauksista oli luettavissa.

Yhdestätoista vastaajasta kahden kohdalla nimen vaihtaminen ainakin osaan oppilaitoksen järjestelmistä oli onnistunut ennen nimen juridista muutosta. Vastaajien mukaan oppilaitoksen Internet-sivuilta tai muualta ei ole (ollut) saatavilla tietoa siitä, onnistuuko kutsumanimen vaihtaminen tai mitä se edellyttää. Pääosin tietoa on löytynyt vain henkilökunnalta kysymällä, tai vaihtoehtoisesti kokeilemalla kutsumanimen muuttamista oppilaitoksen järjestelmiin siinä onnistumatta. Vastausten perusteella henkilökuntakaan ei aina tiedä, millainen käytäntö oppilaitoksessa on. Yksi vastaaja kertoo, että otettuaan yhteyttä korkeakoulun opintopalveluihin, hänen kanssaan asioinut työntekijä oli ensin varmistanut muilta työntekijöiltä, miten nimen vaihtamisen suhteen menetellään. Eräs toinen vastaaja, jolla nimen muuttaminen osaan oppilaitoksen järjestelmistä ennen nimen juridista vaihtamista oli onnistunut, puolestaan kertoo:

”[m]uutokset tehnyt - - työntekijä tosin epäili, ettei niin olisi saanut tehdä ja laittoi vielä perään sähköpostia, jossa epäili muutosta käytäntöjen vastaiseksi pyysi ottamaan yhteyttä, mikäli ongelmia ilmenee.”

Vastausta voidaan tulkita niin, ettei virallista ohjeistusta ole ollut, tai ainakaan työntekijä ei ole ollut sellaisesta tietoinen. Näyttääkin siltä, että virallisen ohjeistuksen puuttuessa epäviralliseen käytäntöön tukeudutaan usein, mutta joissakin tilanteissa siitä on joustettu.

Vastauksissa tuodaan esille sen tärkeys, että (korkea)koululla olisi olemassa yhtenäinen ja selkeä käytäntö, josta olisi saatavilla tietoa ja josta henkilökunta olisi tietoinen, ”jotta kaikilla olisi samat mahdollisuudet tehdä nimenmuutos”. Yhdenvertaisen kohtelun kannalta on ongelmallista, että nimen muuttamisen onnistuminen saattaa riippua paitsi siitä, kenen kanssa sattuu asioimaan, myös siitä, onko yhteydessä teknologiavälitteisesti vai kasvotusten sekä siitä, millaisin resurssein muutosta osaa

tai kykenee vaatia. Yhtenäisen, korkeakouluuyhteisön jäsenille selkeän käytännön puuttuessa tällaisilla asioilla saattaa olla vaikutusta.

Ongelmat eivät myöskään rajaudu vain järjestelmässä näkyvään kutsumanimen ja kutsumanimikäytännön ongelmallisuuteen. Vastaajista kolme nostaa esille myös etu- ja sukunimestä muodostettavan käyttäjätunnuksen ongelmallisuuden, ja yksi nostaa tämän kutsumanimeäkin suuremmaksi ongelmaksi. Tämä liittyy myös siihen, että joidenkin kohdalla käyttäjätunnuksen vaihtaminen ei ole onnistunut tai sitä ei ole välttämättä yritettykään vaatia, sillä sen on kuultu olevan hankalaa tai mahdotonta. Erään henkilön kohdalla käyttäjätunnus on suostuttu vaihtamaan vasta sitten, kun oppilaitokselle on esitetty Suomen tasa-arvovaltuutetun lausunto, jossa todetaan, että käyttäjätunnus täytyy vaihtaa. Vastaajan tietojen mukaan tasa-arvovaltuutetun lausuntokaan ei kuitenkaan ole vaikuttanut oppilaitoksen käytäntöön: ”käsittääkseni toiset vastaavassa tilanteessa olevat eivät ole sen jälkeen saaneet vastaavaa palvelua.” Näyttääkin olevan niin, että oppilaitokset pitävät näitä yksittäistapauksina, kuten vastaaja toteaa.

Kaksi vastaajaa tuo esille sen, että kun juridisen nimenmuutoksen jälkeen nimi on päivitetty oppilaitoksen järjestelmiin, entinen juridinen nimi ja mahdollinen vanha henkilötunnus näkyvät edelleen opiskelijan tiedoissa historiatietona. Tämä herättääkin kysymyksen siitä, miksi näin on ja keille kaikille tämä historiatieto näkyy. Tällainen käytäntö muistuttaa niin sanottua transrekisteriä, eli väestötietojärjestelmässä näkyvää merkintää siitä, että henkilön juridinen sukupuoli on korjattu, ja jonka poistamista Oikeus olla -kansalaisaloite vaatii (Trans ry 2021).

Seuraavaksi käyn läpi sitä, millaisia vaikutuksia kutsumanimikäytännöllä on niin opiskeluun liittyen kuin laajemminkin. Kutsumanimikäytäntö näyttää opiskelemaan välttämättömien teknologioiden saavutettavuuden kysymyksenä, mutta vaikutukset eivät rajaudu tähän.

Ensinnäkin jo korkeakoulujen järjestelmiin kirjautuminen ja niiden käyttäminen herättää negatiivisia ja ristiriitaisia tunteita: ”joka kerta kirjautuessa nimen näkeminen muistutti ikävästi”. Toinen vastaaja puolestaan kertoo, että ”[v]äärä nimi oli erityisen häiritsevä sähköpostiosoitteessa ja Moodlessa, missä lähes kaikki kommunikointi kuitenkin, etäopetusaikana, tapahtui.” Teknologiavälitteinen etäopiskelu tuokin kutsumanimikäytäntöön uusia ulottuvuuksia, joskaan vaikutukset eivät ole pelkästään negatiivisia: ”[o]nneksi edes Zoom antoi mahdollisuuden käyttää valitsemaansa nimeä tapaamisissa, jolloin pystyin käyttämään Zoomissa oikeaa kutsumanimeäni.” Etäopiskelu on näin ollen tuonut joiltain osin myös helpotusta.

Juridisen nimen näkyvyys saattaa pakottaa opiskelijan olemaan hyvin itsetietoinen. Yksi vastaaja esimerkiksi kertoo, että ”käyttäjätunnukseni on edelleen vanhalla nimelläni, joten aina kun näen sen, tietenkin muistan etten ole cis.” Pakotettu väärän nimen käyttäminen ja siitä muodostettu käyttäjätunnus muistuttavat alati cisnormatiivisista rakenteista, joiden ulkopuolelle oma minuus asetetaan. Aiemmassa tutkimuksessa se, että nimi olisi mahdollista vaihtaa oppilaitoksen järjestelmiin ennen juridista nimenmuutosta, onkin noussut yhdeksi tärkeimmistä konkreettisista muutoksista, jota transspektrille sijoittuvat opiskelijat toivovat (Goldberg, Beemyn & Smith 2019; Beemyn 2012). Silloin ”[v]oisi olla oma itsensä kaikkialla”, kuten yksi vastaaja toteaa.

Osa vastaajista nostaa esille väkisin kaapista repimisen (*outing*) ja sen seurausten pelon, joka aiheutuu suoraan siitä, että juridinen nimi näkyy oppilaitoksen järjestelmissä opiskelijan nimenä. Yksi vastaaja nostaa esimerkiksi osallistujalistan läpikäymisen aiheuttaman stressin. Kutsumanimikäytännön ongelmat eivät siis rajoitu ainoastaan teknologisten järjestelmien käyttämiseen, vaan ulottuvat myös jaetussa fyysisessä tilassa tapahtuvaan opetukseen. Toinen vastaaja kirjoittaa, että:

”Oli tosi ahdistavaa kun uusi opettaja kutsui väärällä nimellä ensimmäisellä tunnilla, ja sitten piti uskaltaa käydä korjaamassa sitä erikseen. Joku opettaja ei korjaamisen jälkeenkään osannut käyttää oikeaa nimeä, ja se oli ahdistavaa.”

Pakollinen juridisen nimen käyttäminen täten rikkoo opiskelijan oikeutta määritellä itse, kenelle ja missä tilanteissa hän omasta sukupuolestaan kertoo, tai kertooko ylipäättään. Esimerkiksi tilanteissa, joissa opettaja käyttää väärää nimeä, on aina punnittava erikseen, korjaako nimensä vai ei – ja tuleeko kaapista vai ei. Opiskelutilanteet voivat näin ollen olla vaikeita, ja nimeen liittyy pakotettua kertomista, avaamista ja selittelyä, ja joidenkin kohdalla myös piilottelua. Yksi vastaaja käsitteellistääkin tämän metatyöksi: opiskelijalla kuluu paljon aikaa ja voimavaroja sen miettimiseen, mitä nimeä milloinkin ja missäkin käyttää, ja millaisia ovat kulloisenkin valinnan mahdolliset seuraukset – voiko esimerkiksi ”palauttaa jonkun kurssityön juridisen nimen sijaan kutsumanimellään, kun kuitenkin työssä lukee myös opiskelijanumero, joka mahdollistaa työn yksilöimisen”. Samankaltaista metatyötä liittyi myös siihen, että nimen muuttaminen onnistui vain osaan oppilaitoksen järjestelmistä: ”oli epäselvää, missä nimeni näkyi oikein ja missä väärin. En siten tiennyt, minkä nimen luennoitsija näki esim. kurssin osallistujalistassa ja mikä nimi pitäisi siis kirjoittaa tenttiin.” On selvää, että tällainen nimeen kytkeytyvä metatyö on kuormittavaa, liittyi se kumpaan tilanteeseen tahansa.

Oma nimi on tavallaan arkinen asia, kunnes tällainen käytäntö pakottaa nimen julkiseen sfääriin, jossa sitä on puolustettava. Osa vastaajista nostaa esille myös ristiriitaisuuden, vierauden tai outouden kokemuksen, joka syntyy siitä, että yhdellä niin keskeisellä osa-alueella elämässään itsestä käytetään nimeä, jota missään muualla kouluympäristön ulkopuolella ei käytetä.⁸ Tämä kuvautuu varsin selkeästi seuraavassa vastauksessa:

”Suhde entiseen nimeen myös muuttuu, ja kun nimi on ollut vakiintunut jo pitkään, mutta juridista - - nimeä näkee käytettävän, liittyy tähän aika erikoinen vierauden kokemus. On tavallaan vähän vaikea käsittää, että tuolla nimellä viitataan todella minuun. Että en tiedä kuka tuo tyyppi on, mutta en ainakaan minä.”

Nimi alkaa siis tuntua itselle vieraalta, ja väärän nimen käyttäminen tuntuu jo siksikin oudolta. Kutsumanimen vaihtamisen vaikeus saakin korkeakoulut vaikuttamaan jähmeiltä ja vanhanaikaisilta pakottaessaan opiskelijan ”kahden nimen loukkuun”. Tätä voisi kenties kuvata jonkinlaiseksi liminaalikokemukseksi. Nykyinen kutsumanimikäytäntö rikkoo tietynlaisen arkisen jatkuvuuden, joka muualla elämässä mahdollisesti nimen suhteen jo on, ja pakottaa oman nimen ja sitä kautta oman minuuden asemaan, jossa sitä on puolustettava. Tällöin oppilaitos jää nimen suhteen ikään kuin jokapäiväisen elämän viimeiseksi linnakkeeksi, jonka murtaminen onkin kovan työn takana, sillä instituution kanssa neuvottelemiseen sisältyy vahva vallan asymmetria.

Mahdollisuus vaihtaa kutsumanimi korkeakoulun järjestelmiin ilman virallista todistusta nimenmuutoksesta lisäisi tunnetta itsemääräämisoikeudesta ja itsemäärittelystä. Sen lisäksi, että se helpottaisi opiskelussa välttämättömien järjestelmien käyttämistä, se helpottaisi yksinkertaisesti itsenään olemista sekä ”helpottaisi ja nopeuttaisi sosiaalista transitiota”. Itsemääräämisoikeus oman nimen suhteen on valtauttavaa: oman nimen haltuunotto on myös oman sukupuolen haltuun ottamista (Rancken 2017, sit. Alasuutari ja kumppanit 2017, 9). Tätä tulisikin tukea jo ennen juridista nimenmuutosta. Käytännön muuttaminen myös viestisi, kuten yksi vastaaja ilmaisee, että ”oppilaitos ottaa vakavasti identiteettini”. Ja, kuten toinen vastaaja myös kirjoittaa: ”[s]e, että kutsutaan nimellä minkä tunnistat omaksesi, on yksinkertainen tapa tulla kunnioitetuksi ihmisenä”. Juridisen nimen käyttöön pakottava kutsumanimikäytäntö rikkoo itsemääräämisoikeutta ja on myös epäkunnioittava ja mitätöivää.

⁸ Ottaessa uuden nimen käyttöön on tietysti mahdollista, että lähipiirissa on ihmisiä, joiden kanssa uuden nimen käyttöönotto ei ole suoraviivaista. Sitäkin suuremmalla syyllä olisi tärkeää, että niinkin keskeisessä arkea rakenteistavassa ympäristössä kuin omassa korkeakoulu yhteisössä tulisi kyseenalaistamatta kutsutuksi omalla nimellään.

Sellaisen käytännön, jossa kutsumanimi ei ole sidottu juridiseen etunimeen, mahdollistaminen näyttäytyy keinona, jolla korkeakoulut voisivat tukea opiskelijoiden – ja henkilökunnan – sosiaalista transitiota sekä tarjota institutionaalista sosiaalista tukea. Toisaalta kyse ei ole ”vain” institutionaalista sosiaalisesta tuesta (sosiaalisen tuen myönteisistä vaikutuksista transspektrille sijoittuvien ihmisten terveyteen ks. Dowers & kumppanit 2020), vaan myös institutionaalista sukupuolen sosiaalisesta vahvistamisesta (*social gender affirmation*), eli sukupuolen validoimisesta institutionaalilla käytännöllä (King & Gamarel 2021, 6). Sukupuolen sosiaalisen vahvistaminen – kuten oikean nimen ja oikeiden pronomien käyttäminen – vaikuttaa myönteisesti niihin fyysisen ja psyykkisen terveyden haasteisiin ja kuormitustekijöihin, joiden kanssa transspektrille positioituvat henkilöt joutuvat kamppailemaan muuta väestöä enemmän syrjinnän ja marginalisaation takia (King & Gamarel 2021; Russell, Pollitt, Li & Grossman 2018). Toisin sanoen: korkeakoulujen kutsumanimikäytäntö institutionaalisenä teknologisenä käytäntönä, joka haittaa sukupuolen sosiaalista vahvistamista, heikentävä transspektrille sijoittuvien henkilöiden asemaa ja hyvinvointia monitasoisesti.

Seuraavasta vastauksesta käy selkeästi ilmi, millaisia hyvinvointia heikentäviä vaikutuksia kutsumanimikäytännöstä voi seurata:

”Ei saavutettavia oppimisympäristöjä, alentunut työkyky psyykkisen kuormituksen ja rikkoutuneen työturvallisuuden tunteen takia. Epäluottamus organisaatioon, harkinta lopettaa opinnot tai vaihtaa oppilaitosta.”

Kutsumanimikäytännön vaikutukset ulottuvat laajalle ja voivat olla kauaskantoisia: esteyttävän opiskeluympäristön vaikutukset kokonaishyvinvoinnille voivat olla merkittäviä. Mikäli oppilaitos käytäntöineen on selkeästi itsen ulossulkeva, ei ole lainkaan yllättävää, että se herättää epäluottamusta ja saa jopa harkitsemaan opintojen lopettamista. Ulossulkeva käytäntö kertoo, keitä sen suunnittelussa on ajateltu ja keitä ei. Toinen vastaaja kirjoittaakin, että käytännön muuttaminen viestisi, että ”oppilaitos edes yrittää olla hiukan turvallisempi paikka transihmisille ja ottaa huomioon meidän olemassaolomme”. Käytännön muuttamisella olisikin merkitystä myös tällä tavoin: se osoittaisi, että oppilaitoksessa halutaan tehdä konkreettisia muutoksia tasa-arvon parantamiseksi.

Kutsumanimikäytännöt paitsi invalidisoivat sukupuolen institutionaalilla tasolla, myös aiheuttavat sukupuolen kyseenalaistamista arkisissa käytännöissä ja kohtaamisissa. Lisäksi, vaikka kurssin opettaja käyttäisi opiskelijasta oikeaa nimeä, jo itsessään pelkkä käytäntö, joka pakottaa opiskelijan alati tulemaan kaapista, rikkoo sukupuolen kyseenalaistamattomuuden. Sukupuoli siis kyseenalaistuu

alati tämän käytännön vuoksi. Oppilaitos muodostaa opiskelijalle keskeisen – niin perinteisen fyysisen kuin digitaalisenkin – ympäristön, joka elämän erottamattomana osa-alueena yhteenkietoutuu muun arjen kanssa. Täten se on keskeinen instituutio, jonka soisi tukevan sukupuolen sosiaalista vahvistamista sen sijaan, että se institutionaalisesti hankaloittaa sitä. Olisikin kiinnitettävä huomiota siihen, millaisia marginalisoivia teknologioita ja muita käytäntöjä korkeakouluissa on, ja miettiä miten erilaiset käytännöt voitaisiin suunnitella aidosti kaikkien tarpeet huomioiden. Lisäksi yksi vastaaja nostaa esille sen, että käytännön muuttaminen ilmoitusluontoiseksi ”antaisi mahdollisuuden kokeilla nimen kanssa virallisessa kontekstissa ilman virallisen nimenmuutoksen hintaa ja odotusaikaa”. Tämäkin on huomionarvoinen näkökulma: juridinen nimenmuutosprosessi kuitenkin on tällä hetkellä pitkä ja raskaskin. Näin ollen se, että nimeä olisi mahdollista ensin tunnustella virallisemmassa yhteydessä, saattaisi tehdä juridisen nimenmuutoksenkin helpommaksi.

Kutsumanimikäytäntö on marginalisoiva ja opiskelua esteyttävä institutionaalinen ja teknologinen käytäntö. Vastauksista on kuitenkin luettavissa myös transspektrille sijoittuvien opiskelijoiden vastustavia strategioita ja *resilienssiä* (ks. Nicolazzo ja kumppanit 2017) – vaikka näistä ei kyselylomakkeessa kysytty. Eräs vastaajista kertoi kirjoittaneensa omasta kokemuksestaan epävirallisen dokumentin, jota hän oli jakanut eteenpäin muille transspektrille sijoittuville opiskelijoille. Toisen vastaajan, joka oli hakenut oppilaitokselleen lausunnon Suomen tasa-arvovaltuutetulta, toiminta on myös esimerkki varsin aktiivisesta vastustavasta strategiasta.

Yksi vastaaja puolestaan kuvaa vihan tunnetta siitä, miten ”*järjettömällä perusteilla - - aiheutettiin päivittäistä emotionaalista kipua*”. Vastaaja tuo esille vihan tunteen syrtivää ja marginalisoivaa käytäntöä sekä siihen kytkeytyvää cismormatiivisuutta kohtaan rikkoen narratiivin passiivisesta uhrista. Toinen vastaaja puolestaan kertoo, että: ”*[j]a lukeehan siellä [oppilaitoksen järjestelmässä] vielä lisäksi vanha nimi 'historiatietona'. Mokomat.*” Myös tällainen ironia voidaan tulkita esimerkiksi resilienssistä. Opiskelijoiden toiminnassa onkin varmasti paljon sellaista resilienssiä ja vastustusta, joka ei tutkielmani puitteissa tule ilmi. Tämä on kuitenkin tärkeää mainita ja pitää mielessä, sillä liian usein marginalisoiduista ihmisistä puhutaan passiivisen uhriskurssin kautta (Nicolazzo ja kumppanit 2017, 20).⁹

Kutsumanimikäytännössä näkyy hyvin se, miten normatiivisuus usein on lähes näkymätöntä niille, jotka itse asettuvat kyseiseen normiin. Toisaalta näkyy myös se, että kun normiin tulee särö –

⁹ Transspektrille sijoittuvien opiskelijoiden resilienssistä korkeakouluympäristössä ks. Nicolazzo ja kumppanit 2017.

esimerkiksi jonkun vaatiessa nimensä muuttamista oppilaitoksen järjestelmiin – säröä ja sen tekijää kohdellaan yksittäistapauksena sen sijaan, että tarkasteltaisiin sitä rakennetta, johon särö on tehty. On myös olennaista huomata, että kutsumanimikäytännöt vaikuttavat olevan epävirallisia: nimen vaihtamisesta ja sen edellytyksistä ei ainakaan opiskelijoille löydy tietoa, mutta selvästi jonkinlainen käytäntö on olemassa. Juuri tällainen hiljainen, valtaosalle lähes näkymätön käytäntö ilmentää normatiivisuutta kuvaavasti: se ylläpitää sekä normin ylittäjien paikkaa marginaalissa että ajatusta käytännöstä itsestään selvänä, jopa luonnollisena. Kun kyseessä on tällainen vaikeammin havaittava normi eikä julkilausuttu sääntö, siihen on myös vaikeampi puuttua, ja siksi sen näkyväksi tekeminen on tärkeää.

4.2. Tasa-arvolaki tasa-arvosuunnittelua ohjaavana kehyksenä ja kutsumanimi korkeakoulujen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa

Tässä luvussa tarkastelen tasa-arvolakia korkeakoulujen tasa-arvosuunnittelua ohjaavana kehyksenä sekä korkeakoulujen uusimpia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia. Olen pyrkinyt lukemaan tasa-arvolakia ja suunnitelmia *kummastellen* (Rossi 2015), tutkien ensinnäkin sitä, millaiseen käsitykseen sukupuolesta ja sukupuolten tasa-arvosta ne nojaavat ja millaisia näihin liittyviä käsityksiä ne ylläpitävät ja tuottavat. Lisäksi ehdotan laajempaa näkökulmaa opiskelun saavutettavuuteen; sellaista, joka huomioi transspektrille sijoittuvien opiskelijoiden kokemat haasteet saavutettavuuden kysymyksinä. Aloitan tarkastelemalla tasa-arvolakia korkeakoulujen tasa-arvosuunnittelua ohjaava kehyksenä, sillä sukupuolten tasa-arvoa säätelevänä lakina se ohjaa keskeisesti korkeakoulujen sukupuolten tasa-arvoon tähtäävää työtä. Sen jälkeen tarkastelen sitä, miten kutsumanimi on suunnitelmissa huomioitu, jonka jälkeen siirryn opiskelun esteettömyyttä ja saavutettavuutta käsitteleviin osioihin. Kutsumanimikirjausten suhteen käsittelen kaikki suunnitelmat, joissa tällainen kirjaus on. Saavutettavuutta käsittelevien osioiden suhteen olen poiminut suunnitelmista aineisto-otteita, joita käsittelen tarkemmin.

Yliopistojen tasa-arvon edistämiseksi tehtiin aktiivista tasa-arvotyötä 1980- ja 1990-luvuilla, ja saavutuksena olikin muun muassa se, että yliopistojen tasa-arvosuunnittelu alkoi ja perhevapaat alettiin huomioida määräaikaissa työsuhteissa. Tällä vuosituhannella uudistustyö ei ole enää ollut samalla tavalla politiikan keskiössä. (Husu 2019, sit. OKM 2020, 64–65.) Opetus- ja kulttuuriministeriön kesäkuussa 2020 julkaistussa selvityksessä korkeakoulujen tasa-arvosta (2020,

64–65) todetaankin nyt olevan aika pohtia tämän vuosikymmenen kehittämiskohteita.¹⁰ Sukupuolen moninaisuuden huomioiminen muutenkin kuin tiedotteissa olisi yksi tärkeä kehittämiskohde.

Keskeinen ongelma on, että sukupuolten tasa-arvo viittaa yleensä naisten ja miesten väliseen tasa-arvoon. Tätä ajattelua ohjaa jo tasa-arvolaki, joka on nimensä mukaisesti laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986), ja joka on keskeisin kansallinen oppilaitosten tasa-arvosuunnittelua säätelevä kehys. Ongelmana kuitenkin on, että tällaista sukupuolten tasa-arvoajattelua ja työskentelyä tehdään pääosin, joskin implisiittisesti, cisnaisten tasa-arvon näkökulmasta, ja samalla tällainen tasa-arvoajattelu ja siihen tukeutuva suunnittelu ylläpitää binääristä ja cisnormatiivista käsitystä sukupuolesta. Tämä näkyy myös korkeakoulujen tasa-arvoa käsittelevässä tutkimuksessakin, jossa keskitytään usein (cis)naisten aseman tarkasteluun eikä sukupuolen moninaisuutta huomioida (ks. esim. Nielsen 2014; Husu 2019).

Vuonna 2015 astui voimaan tasa-arvolakiin säädetty lisäys, joka velvoittaa oppilaitokset ja työnantajat ehkäisemään ”sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti”. Tämä on huomioitava myös tasa-arvosuunnitelmia laadittaessa. (Tasa-arvolaki 6 § c.) Muutos on merkittävä, sillä tällöin sukupuolen moninaisuus kehystettiin ensimmäistä kertaa Suomessa nimenomaan sukupuolten tasa-arvon kysymykseksi lain tasolla – aiemmin laissa ja sen tulkinnassa ei huomioitu binääriin ylittäviä sukupuolia, eikä myöskään cisnormatiivisuudesta johtuvaa syrjintää ja marginalisaatiota. (Järviö 2020, 114). Vielä ei kuitenkaan ole olemassa juurikaan tietoa siitä, millainen vaikutus lakiuudistuksella on ollut tasa-arvopoliitikalle ja transspektrille sijoittuville henkilöille (Järviö 2020, 114). Lisäksi voidaan kysyä, riittääkö syrjinnän kieltä, jos tasa-arvon *edistämistyötä* – erotuksena syrjinnän ehkäisystä – tehdään pääasiassa (implisiittisen cis)naisen näkökulmasta. Tasa-arvolain tarkoituksena on nimenomaan edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa (tasa-arvolaki § 1), ja sukupuolen moninaisuus vaikuttaa olevan laissa läsnä ensisijaisesti syrjinnän kieltä sen sijaan, että näkökulmana olisi se, miten cisnormatiivisuuden ylittävien sukupuolisuuksien tasa-arvoa edistetään. Tämä on läsnä jo lain tarkoituksen kuvauksessa:

¹⁰ OKM:n selvitys (2020) keskittyy enemmän henkilöstöpoliittiseen tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen, ja näin ollen opiskelijoiden näkökulma ei ole niin kattavasti esillä. Kuluvalle hallituskaudella on kuitenkin valmisteilla korkeakoulujen saavutettavuutta kartoittavia selvityksiä, ja hallitusohjelman mukaan tehdään myös korkeakoulutuksen saavutettavuussuunnitelma. (OKM 2020, 11.)

”[t]ämän lain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä tässä tarkoituksessa parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Lain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä.” (1 §)

Näin ollen vaikutelmana on, että ensisijaisesti tarkoitus on keskittyä cisnaisten aseman parantamiseen, mutta ei-norminmukaisten sukupuolien (*gender non-conforming*) kohdalla riittävää on syrjinnän estäminen. Tällainen syrjimättömyysnäkökulma saattaa korostaa uhripositiota ja jättää tasa-arvon edistämisen vähemmälle huomiolle (Harjunen 2010, 306). Sukupuolen moninaisuus tulisikin huomioida myös tasa-arvon lisäämisen ja mahdollisuuksien suhteen. Tämä tarkoittaa sitä, että tasa-arvotyössä tulisi tunnistaa mitkä ovat ne tekijät, jotka liittyvät nimenomaan transihmisten, niin transnaisten, transmiesten, transtaustaisten naisten ja miesten kuin ei-binääristen ja muunsukupuolistenkin yhteiskunnalliseen asemaan.

Toisaalta on myös esitetty, että erillislait ovat ongelmallisia, sillä ne ylläpitävät ajatusta transmiehistä ja -naisista nimenomaan transsukupuolisina eikä miehinä ja naisina (Whittle 1997, 433 sit. Wickmanin 2001, 36). Toisaalta erillislakien puolesta painava argumentti on moniperustaisen syrjinnän näkökulma: esimerkiksi transnainen tulee usein syrjityksi nimenomaan naisena ja transihmisenä (tai transtaustaisena ja naisena).¹¹ Syrjinnässä yhdistyvät tällöin sekä misogynia että transfobia, sekä seksismi että cisseksismi. Tätä kutsutaan *transmisogyniaksi* (Serano 2007, sit. Nicolazzo 2017, 34–35), ja tulisikin miettiä, kuinka hyvin nykyinen tasa-arvolainsäädäntö tämän huomioi.

Yhteiskunnallisista rakenteista johtuen myös binääristen transspektrille sijoittuvien henkilöiden kohdalla tasa-arvoisuuden esteet ovat usein erilaisia, ja sukupuoleltaan ei-binääriset puolestaan kohtaavat aivan omansa laisia haasteita, kuten yhteiskunnan ja kulttuurin kapean binäärisen, kaikkialla läsnä olevan sukupuolittuneisuuden. Toisaalta kuitenkin voidaan pohtia, mitä seurauksia on sillä, että sukupuolen moninaisuus on tasa-arvolaisissa läsnä omana pykälänään – jossa puhutaan ”sukupuoli-identiteetistä” ja ”sukupuolen ilmaisusta” – mutta muuten laissa puhutaan naisista ja miehistä. Onkin pohdittava seuraavia kysymyksiä: ylläpitääkö tämä transihmisten marginalisaatiota? Ylläpitääkö tämä käsitystä siitä, että transmiehet ja -naiset eivät olisi miehiä ja naisia? Erottaako tällainen muotoilu perusteettomasti sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin toisistaan ylläpitäen

¹¹ On tärkeää huomioida ne yhteiskunnalliset valtarakenteet, jotka asettavat transnaiset erilaiseen asemaan kuin cisnaiset: kyse on risteävistä eroista eli siitä, että naiset ovat keskenään erilaisessa asemassa muun muassa sukupuolisuuden, luokan, rodun, kyvykkyyden sekä suhteen. Keneltäkään ei saa edellyttää, että on ’cis-passing’, jotta tulee esimerkiksi tasa-arvopolitiikassa tunnistetuksi ja tunnustetuksi.

käsitystä siitä, että transsukupuolisuudessa olisi kyse ”vain identiteetistä” tai ”vain sukupuolen ilmaisusta”? Ylläpitääkö nykyinen tasa-arvolaki ajatusta siitä, että vain transihmisillä olisi ’sukupuoli-identiteetti’ ja ’sukupuolen ilmaisu’, mutta cissukupuoliset vain ”ovat”? Miltä näyttäisi tasa-arvolainsäädäntö, joka ei oleta ainoiksi tasa-arvokysymyksiksi kysymyksiä, jotka ovat keskeisimpiä ydinperheellisille cis(hetero)naisille?

Nykyinen tasa-arvolaki on säädetty 1980-luvulla, ja se näkyy laissa, vaikka siihen onkin vuosikymmenten saatossa tehty lisäyksiä ja päivityksiä: se edustaa perinteistä tasa-arvoajattelua, jonka keskiössä on muun muassa palkkatasa-arvoon ja työn ja perheen yhdistämiseen liittyvät kysymykset (ks. esim. Järviö 2020, 114; Niemi 2020, 67). Kyse on tärkeistä tasa-arvotyön saavutuksista, mutta tässä ajassa ensisijaisesti näihin kysymyksiin keskittyvä tasa-arvotyö ei ole ongelmaton, sillä tasa-arvotyöskentely ei voi keskittyä vain normatiivisen naisen aseman parantamiseen normatiivisesta näkökulmasta tehtävällä työllä (vrt. Niemi 2020, 67–68). Olisikin mietittävä, miten tasa-arvolainsäädäntöä tulisi päivittää tällä vuosikymmenellä siten, että se vastaisi paremmin nykyistä ymmärrystä syrjinnän moniperustaisuudesta, ja miten niin tasa-arvoa kuin tasa-arvotyötäkin tulisi uudelleenajotella erojen risteävyys huomioiden. (ks. myös esim. Harjunen 2010; Kantola, Koskinen Sandberg & Ylöstalo 2020.) Vaikuttaa siltä, että edelleen valtavirtainen nais erityinen tasa-arvonäkökulma ylläpitää sekä binääristä sukupuolikäsitystä että sellaista käsitystä yhtenäisestä ja essentiaalisesta naiseudesta, jossa kaikkien naisten ensisijaisten tasa-arvokysymysten ajatellaan olevan tismalleen samoja (ks. myös. Putkuri 2021) – käsitystä, jota muun muassa mustat feministit ovat kritisoineet jo vuosikymmeniä (ks. esim. Combahee River Collective 1977). Tällöin huomiotta jää monia tärkeitä tasa-arvokysymyksiä.

Tasa-arvolaki kieltää syrjinnän sukupuolen perusteella (§ 7). Välitön syrjintä viittaa yksinkertaisesti siihen, että ketään ei saa asettaa eri asemaa sukupuolen tai sen ilmaisun eikä raskauden tai synnytyksen vuoksi. Välillinen syrjintä puolestaan tarkoittaa ”eri asemaan asettamista sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun nähden neutraalilta vaikuttavan säännöksen, perusteen tai käytännön nojalla, jos menettelyn vaikutuksesta henkilöt voivat tosiasiallisesti joutua epäedulliseen asemaan sukupuolen perusteella”. Tämän lisäksi tasa-arvolain kahdeksannessa pykälässä todetaan:

”Oppilaitoksen sekä muiden koulutusta ja opetusta järjestävien yhteisöjen menettelyä on pidettävä tässä laissa kiellettyinä syrjintänä, jos henkilö asetetaan opiskelijavalinnoissa, opetusta järjestettäessä, opintosuoritusten arvioinnissa tai oppilaitoksen tai yhteisön muussa varsinaisessa toiminnassa sukupuolen

perusteella muita epäedullisempaan asemaan taikka muutoin kohdellaan 7 §:ssä tarkoitettulla tavalla.” (§ 8

b)

Kutsumanimikäytäntö näyttääkin olevan tällainen ”neutraalilta vaikuttava käytäntö”, joka tosiasiasa asettaa transspektrille sijoittuvat opiskelijat ”epäedulliseen asemaan sukupuolen perusteella” – tavalla, jonka seitsemäs pykälä kieltää. Lisäksi opiskelija asetetaan ”sukupuolen perusteella muita epäedullisempaan asemaan” oppilaitoksen toiminnassa sellaisella tavalla, joka kahdeksannessa pykälässä kielletään. Näin ollen kyseessä olisi sellainen syrjivä käytäntö, joka kielletään tasa-arvolaisissa jo nyt. Lisäksi tässä on selkeä vertailukohta, jonka perusteella voidaan todeta, että syrjivyyden juontuu nimenomaan sukupuolesta: mikäli cissukupuolinen vaihtaa nimensä, on hän sinänsä samassa tilanteessa, eli todistus juridisesta nimenmuutoksesta vaaditaan, jotta nimi voidaan korkeakoulun järjestelmiin vaihtaa. Ero on kuitenkin siinä, että cissukupuolinen ei tämän käytännön vuoksi joudu kokemaan vähemmistöstressiä, ei tule väärinsukupuolitetuksi eikä joudu tulemaan kaapista vasten tahtoaan mahdollisesti usealle eri henkilölle. Sukupuolet ovat tämän käytännön vuoksi eriarvoisessa asemassa nimenomaan sukupuolen takia.

Lukemistani suunnitelmista ainoastaan Tampereen yliopiston suunnitelmassa (2019–2020, 6) sekä uusimmassa suunnitelmaluonnoksessa (2020–2021, 7) on kohta, jossa lukee ”Varmistetaan, että sukupuolen ja nimen vaihtaminen yliopiston järjestelmiin onnistuu omalla ilmoituksella”.¹² Tämän lisäksi Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksessä korkeakoulujen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisestä (2020) todetaan, että Oulun Ammattikorkeakoulun selvityksessä yhtenä sukupuolen moninaisuuden huomioimiseen tähtäävistä toimenpiteistä on, että ”Jokaisella opiskelijalla on oikeus valita oma kutsumanimi. Tätä helpotetaan esimerkiksi mahdollistamalla kutsumanimen merkintä viralliseen opiskelijarekisteriin” (OKM 2020, 52). Tällaista kohtaa ei kuitenkaan löydy Oulun ammattikorkeakoulun uusimmasta suunnitelmasta, joka on vuosille 2020–2022. Ero selittynee sillä, että Opetus- ja kulttuuriministeriö on pyytänyt keväällä 2020 korkeakouluilta tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia selvitystä varten, ja näin ollen toimitetut suunnitelmat saattavat erota jo julkaistuista vastaavista. Lisäksi, vaikka suunnitelmat voidaan tehdä kolmeksi vuodeksi kerrallaan, ne tulee kuitenkin päivittää vuosittain, mikäli samassa suunnitelmassa käsitellään tasa-arvoa oppilaitoksen velvollisuuksien lisäksi myös työnantajan velvollisuuksien näkökulmasta. Siispä

¹²Joskin pienenä erona se, että vuosien 2019–2020 suunnitelmassa lukee ” - onnistuu omalla ilmoituksella yliopiston edellyttämällä tavalla henkilöllisyytensä todistaen.”

kyseessä voi olla joko Opetus- ja kulttuuriministeriön selvitystä varten päivitetystä suunnitelmasta tai muutoin lainmukaisesti päivitetystä suunnitelmaversiosta, joka ei kuitenkaan ole varsinaisesti uusi suunnitelma, jonka vuoksi sitä ei ole julkistettu.

Näin ollen lukemistani suunnitelmista vain yhdessä oli maininta kutsumanimikäytännöstä. Lisäksi OKM:n selvityksen mukaan tämän käytännön ongelmallisuuteen on havahduttu myös Oulun ammattikorkeakoulussa, ja käytäntöä luvattu muuttaa. Tämän voidaan tulkita vahvistavan erään kyselyyn vastanneen toteamusta siitä, että korkeakoulujen näkökulmasta nimen muuttamisen tarpeissa on kyse rakenteellisen ongelman sijaan yksittäisistä tapauksista. Palaan tähän kysymykseen luvussa 4.3, jossa tarkastelen Tampereen yliopiston hallinnon työntekijän kanssa käytyä sähköpostinvaihtoa kutsumanimikäytäntöön liittyen.

Vaikka kutsumanimi on mainittu vain kahden tarkastelemani korkeakoulun suunnitelmissa, on sukupuolen moninaisuus kuitenkin huomioita ainakin jollain tavalla. Yleisimpiä tasa-arvon parantamiseen liittyviä kohtia ovat tavoitteet sukupuolineutraalien wc- ja pukeutumistilojen lisäämisestä sekä muu-sukupuolimerkintöjen lisäämisestä muun muassa lomakkeisiin. Näin ollen kaikki suunnitelmat eivät keskity ainoastaan syrjinnän kieltoon, vaan niissä on myös toimenpidesityksiä transspektrille sijoittuvien opiskelijoiden tasa-arvon lisäämisestä.

Korkeakoulujen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelua ohjaa ja velvoittaa myös esteettömyysnäkökulma, jota säätelee muun muassa yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) sekä EU:n saavutettavuusdirektiivi (2016/2102), joka koskee julkisen sektorin elinten verkkosivustojen saavutettavuutta. Useassa suunnitelmassa esteettömyys- ja saavutettavuusnäkökulmia onkin käyty monipuolisesti läpi. Koska kehystän omavalintaisen kutsumanimen, joka ei ole sidoksissa juridiseen etunimeen, myös saavutettavuuskysymykseksi, olen lukenut korkeakoulujen suunnitelmia siitä näkökulmasta, miten ne jo tällä hetkellä sisältävät lukuisia perusteita sille, miksi opiskelijalle tulisi olla mahdollista valita oppilaitoksen järjestelmissä näkyväksi kutsumanimeksi jokin muu kuin juridinen etunimi. Toisin sanoen: etsin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmista aukkoja ja mahdollisuuksia, joiden avulla pyrin ehdottamaan näkökulman laajentamista suhteessa saavutettavuuteen.

Saavutettavuuden käsite on merkitykseltään samankaltainen kuin esteettömyyden käsite, mutta se on merkitykseltään laajempi: esteettömyydellä viitataan yleensä fyysisten tilojen ja ympäristöjen, kuten rakennusten, saavutettavuuteen eli siihen, että ympäristöt ovat saavutettavia – eli eivät esteisiä –

esimerkiksi henkilöille, joilla on jokin liikuntarajoite tai -rajoitteita. Saavutettavuuden käsitettä käytetään joskus viittamaan eksplisiittisesti digitaalisten ympäristöjen saavutettavuuteen, mutta käytän käsitettä sen laajemmassa merkityksessä viittaamaan erilaisten tilojen ja ympäristöjen moniulotteiseen saavutettavuuteen: siihen, miten hyvin erilaiset tilat huomioivat erilaiset yhteiskunnalliset erot ja normatiivisuudet.

Laajemmassa merkityksessä saavutettavuus ymmärretään siis siten, että ympäristöjen ja tilojen esteellisyyttä ja saavuttamattomuutta tuottaa muutkin tekijät kuin sellaiset, jotka liittyvät suoraan joihinkin fyysisiin vammoihin tai rajoitteisiin. Esimerkiksi asenteet, ilmapiirit, normit ja käytännöt vaikuttaa siihen, onko jokin tila saavutettava, eli tilojen saavutettavuus rakentuu useista osatekijöistä. Juuri tämä saavutettavuuden käsitteen laaja ymmärrys on omavalintaisen kutsumanimen kannalta keskeinen, sillä vaikka kyse on *myös* digitaalisten ympäristöjen saavutettavuudesta, kyse ei kuitenkaan ole pelkästään siitä: digitaalisia ympäristöjä ei voida erottaa muusta arjesta erilliseksi osaluokkeseen, vaan ne ovat toisiinsa kietoutuneita. Järjestelmissä näkyvä opiskelijan nimi ei vaikuta vain digitaalisilla alustoilla, vaan myös opiskelun arjessa jaetuissa fyysisissä ympäristöissä. Näin ollen tällä on vaikutusta opiskelun saavutettavuuteen ylipäätään.

Osassa suunnitelmista esteettömyyden ja saavutettavuuden käsitteitä käytetään synonyymisesti, joissain esteettömyyden käsitettä käytetään laajassa merkityksessä ja saavutettavuudella viitataan digitaalisten ympäristöjen saavutettavuuteen, osassa puolestaan tehdään samankaltainen erottelu kuin itse tein edellä. Joka tapauksessa saavutettavuus ja/tai esteettömyys huomioidaan kaikissa suunnitelmissa edellä kuvatun kaltaisena moniulotteisena asiana, joka on suunnitelmissa tyypillisesti eroteltu fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen ulottuvuuteen. Oulun yliopiston suunnitelmassa (2019, 21) on näiden lisäksi mainittu erikseen vielä asenteellinen ja viestinnällinen esteettömyys. Seuraavaksi analysoin kahta aineisto-otetta, jotka liittyvät nimenomaan digitaalisten ympäristöjen ja opetusteknologioiden saavutettavuuteen.

”Tieto- ja viestintäteknologian työ-, opetus-, tutkimus- ja opiskelukäytön tasa-arvoisesta ja yhdenvertaisesta toteutumisesta huolehditaan siten, että henkilön mahdollisuus tehtäviensä suorittamiseen, kouluttautumiseen ja tarvittavien välineiden ja materiaalien käyttöön saamiseen ei riipu sukupuolesta, asemasta tai muusta vastaavasta tekijästä.” (Oulun yliopisto 2019, 22.)

Edellä olevassa aineisto-otteessa sukupuoli on erikseen mainittu sellaisena tekijänä, joka voi vaikuttaa myös opiskelussa tarvittavien välineiden saavutettavuuteen. Näin ollen kummastuttaa, että

suunnitelmassa ei ole mainittu kutsumanimikäytäntöä, sillä kyse on nimenomaan siitä, että sukupuoleen liittyvä eriarvoistava käytäntö vaikeuttaa ”tehtävistä suoriutumista”.

”- - saavutettavuus - - kuvaa sitä, miten hyvin korkeakoulun tilat, sähköiset järjestelmät, oppimisympäristöt, opetusmenetelmät ja asenneilmapiiri mahdollistavat opiskelijoiden ja työntekijöiden osallisuuden ja yhdenvertaisuuden riippumatta heidän henkilökohtaisista ominaisuuksistaan tai elämäntilanteestaan.”

(Lapin yliopisto 2020–2023, 8.)

Tässäkin katkelmassa sähköiset järjestelmät, oppimisympäristöt sekä asenneilmapiiri on sijoitettu saavutettavuuden käsitteen alle. Suunnitelmassa ei kuitenkaan ole huomioitu sitä, miten väärinsukupuolittava kutsumanimikäytäntö vaikuttaa opiskelun saavutettavuuteen.

Tampereen yliopiston suunnitelmassa (2019, 20) ja Turun yliopiston suunnitelmassa (2017, 29) myös esimerkiksi sukupuolineutraalit wc-tilat huomioidaan esteettömyys- ja saavutettavuuskysymyksinä. Ottaen huomioon, että kaikissa suunnitelmissa saavutettavuus käsitetään moniulotteisena ilmiönä, on kiinnostavaa, että pääosin suunnitelmien esteettömyys- ja saavutettavuustoimenpiteissä ei kuitenkaan käsitellä sukupuolinormatiivisuuteen liittyviä saavutettavuuskysymyksiä. Tämä saattaa johtua siitä, että kenties niin esteettömyys kuin saavutettavuuskin liitetään edelleen pääosin ableistisiin eli kyvykkyyshnormatiivisiin rakenteisiin, johtuen myös aiemmin mainitusta lainsäädännöllisestä erottelusta, jossa sukupuolten tasa-arvolla on oma lakinsa, kun taas yhdenvertaisuuslaki käsittää muut syrjintäperusteet. Huolimatta suunnitelmien moniulotteisesta saavutettavuuden ja esteettömyyden määritelmistä sukupuolinormien ja näiden normien mukaisesti rakentuneiden käytäntöjen esteyttäviä vaikutuksia ei ymmärretä saavutettavuuden kysymyksinä. Kuitenkin kaikkien suunnitelmien esteettömyyttä ja saavutettavuutta käsittelevät osiot ja muotoilut ovat jo sellaisia, joiden osaksi toimenpide-esitys kutsumanimikäytännön muuttamisesta luontevasti asettuisi.

Kutsumanimikäytäntö teknologinen käytäntönä on opiskelijoita sukupuolen perusteella eriarvoistava ja niin opiskelua kuin sosiaalista transitiotakin esteyttävä. Kuten esimerkiksi Itä-Suomen yliopisto suunnitelmassa (2019–2020, 6) todetaan: [y]liopisto organisaationa luo rakenteet tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi - -”. Transspektrille sijoittuvien opiskelijoiden tasa-arvon lisäämiseksi tarvitaan syrjivien käytäntöjen tunnistamista, tunnustamista ja purkamista. ”Tietoisuuden kasvattaminen sukupuolen moninaisuudesta” tiedottamista lisäämällä (Lapin yliopisto 2020–2023, 11) ei riitä, vaan tarvitaan nimenomaan rakenteellisia muutoksia institutionaaliin ja teknologisiin käytäntöihin. Täytyisi miettiä uudelleen, miten tasa-arvotyötä voitaisiin tehdä tavalla,

joka aidosti huomioi sukupuolen moninaisuuden eikä keskity lähinnä (cis)naisten aseman parantamiseen jättäen transerityiset kysymykset kurioositeeteiksi.

Yhteenvedona korkeakoulujen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmista voidaan tehdä kaksi johtopäätöstä, toinen paranoidista ja toinen reparaatiivisesta näkökulmasta. Paranoidista näkökulmasta voidaan todeta johtopäätöksenä, että suunnitelmat ovat sisäisesti epäjohdonmukaisia, eikä niissä huomioida sukupuolten tasa-arvon suhteen sellaisia asioita, joita esimerkiksi organisaatiosta ja sen arvoista kerrottaessa korostetaan. Reparatiivisesta näkökulmasta mahdollisuuksia etsien puolestaan voidaan todeta, että vaikka valtaosassa suunnitelmista ei mainita kutsumanimiä tai nimeä lainkaan, ne kuitenkin ovat muotoiluiltaan jo sellaisia, että toimenpide-esitys kutsumanimikäytännön muuttamisesta asettuisi niihin luontevasti; suunnitelmissa on olemassa paikkoja käytännön muuttamiselle. Nämä näkökulmat eivät ole toisensa poissulkevat, vaan ennemminkin ainoastaan erilaiset, toisiaan täydentävät näkökulmat näihin suunnitelmiin.

4.3. Kutsumanimikäytännön teknologisen kehystämisen ongelmallistaminen

Erittelen lyhyesti sähköpostien sisältöä siltä osin, kun niissä tuodaan esille kutsumanimikäytännön muuttamisen haasteita yliopiston näkökulmasta sekä sitä, miksi käytäntö on muotoutunut sellaiseksi kuin se tällä hetkellä on. Analysoin esiin tuotuja näkökohtia erityisen teknologisen kehystämisen ongelmallistamisen kautta, ja lisäksi käsittelen teknologisten järjestelmien rakentuneisuutta.

Sähköposteissa kysyttiin muun muassa, missä vaiheessa Tampereen yliopiston tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman (2020, 7) kirjaus kutsumanimikäytännön muuttamisesta on sekä kutsumanimikäytäntöön liittyviä juridisia ja teknologisia tekijöitä. Työntekijän mukaan Tampereen yliopistossa tehdään selvitystä kutsumanimen käytöstä järjestelmissä, mutta selvityksen valmistumisen aikataulu ei ole tiedossa. Lisäksi hän tuo esille, että hallituksen esityksellä Digi- ja väestötietoviraston toimialaa koskevien lakien muuttamiseksi (HE 10/2019) saattaa olla vaikutusta siihen, miten asian suhteen toimitaan.

Vastausten mukaan keskeisimmät haasteet kutsumanimikäytännön muuttamisen suhteen liittyvät tietosuojaan. Ensinnäkin korkeakoulun rekisterit ovat virallisia rekistereitä, jonka vuoksi niissä käytetään ainoastaan virallisia tietoja tietojen oikeellisuuden varmistamiseksi, ja järjestelmien on kyettävä kommunikoimaan muiden, muun muassa kansallisten järjestelmien ja rekistereiden kanssa. Näin ollen kutsumanimikäytännössä ei ole kyse ainoastaan korkeakoulujen paikallisen tason ongelmasta, vaan se kytkeytyy varsin näkyvästi laajempaan, kansalliseen ja jopa kansainväliseen

teknologisten järjestelmien cisnormatiivisuuden ongelmaan. Korkeakoulujen teknologiset järjestelmät eivät sijaitse tyhjiössä, vaan ne ovat osa laajempia teknologisten järjestelmien verkostoja ja sosioteknisiä järjestelmiä.

Toiseksi keskeiseksi haasteeksi kerrotaan, että merkittävä osa opiskelijoista kuuluu myös henkilökuntaan, jolloin henkilö- ja opiskelijarekisterien on tiedoiltaan vastattava toisiaan. Erityiseksi haasteeksi mainitaan, että ”identiteettien sekaantumisen riski on merkittävä” suuren etunimisukunimikaimojen määrän vuoksi erityisesti niiden korkeakoulu yhteisön jäsenien osalta, joilla ei ole suomalaista henkilötunnusta. Tämän sanotaan olleen keskeinen tekijä sille, että kutsumanimikäytäntö on muotoutunut sellaiseksi kuin se tällä hetkellä on. Kutsumanimikäytännön muotoutumisen suhteen cisnormatiivinen kulttuurinen ajattelu näkyy siinä, mitä asioita on otettu huomioon ja mitä jätetty tarkastelun ulkopuolelle: mitä näkökohtia ja *keiden* kaikkien näkökulmia otetaan huomioon institutionaalisia ja teknologisia käytäntöjä suunniteltaessa. Käytännön suhteen ei ole huomioitu sitä, että on olemassa väestöryhmä, jonka keskuudessa on yleistä, että jossain elämänvaiheessa henkilön nimi eroaa juridisesta etunimestä. Tämä ilmentää laajemmin cisnormatiivisuuden samanaikaista läpitunkevuutta ja näkymättömyyttä yhteiskunnassamme ja kulttuurissamme, ja samalla puolustaa standpoint-epistemologista ajatusta tietämisen osittaisuudesta ja paikantuneisuudesta. Siksi myös neutraaleilta näyttävissä asioissa – kuten sen miettimisessä, millä tavalla oppilaitoksessa muodostetaan käyttäjätunnukset – täytyy aktiivisesti pyrkiä ottamaan huomioon moninaisia näkökulmia.

Työntekijän mukaan kutsumanimikäytännön ongelmallisuus on tiedostettu, ja näin ollen se nähdään myös saavutettavuuteen ja tasa-arvoon liittyvänä kysymyksenä, mutta samaan aikaan ongelman teknologinen kehystäminen on vastauksissa vahvasti läsnä. Voidaankin kysyä, onko tällä vaikutusta siihen, kuinka paljon kutsumanimikäytännön muuttamisen suhteen nähdään esteitä ja kuinka paljon ratkaisumahdollisuuksia (Waldén 2020, 3). On tärkeää pitää mielessä ongelman määrittely ja kehystäminen sekä näihin liittyvä valta. Vaikka kyse on *myös* teknologisesta ongelmasta, on olennaista määritelläkö korkeakoulu kutsumanimikäytännön ensisijaisesti teknologiseksi ongelmaksi vai saavutettavuuden kysymykseksi ja tasa-arvoa, yhdenvertaista kohtelua sekä itsemääräämisoikeutta rikkovaksi ongelmaksi. Kutsumanimikäytännön kehystäminen ensisijaisesti teknologiseksi ongelmaksi on nähdäkseni yksi osoitus siitä, miten cisnormatiivinen kulttuuri marginalisoi transspektrille sijoittuvat henkilöt ja transerityiset kysymykset.

On selvää, että etenkin tietosuojakysymykset on otettava vakavasti. Samaan aikaan on pidettävä mielessä, että kyselyaineiston perusteella joidenkin opiskelijoiden kohdalla nimen muuttaminen ainakin osaan oppilaitoksen järjestelmistä on onnistunut ennen juridista nimenmuutosta, ja näin ollen se on teknisesti mahdollista toteuttaa. Saattaakin olla niin, että korkeakoulun näkökulmasta on yksinkertaisempaa ja helpompaa käsitellä nimensä muuttavia opiskelijoita yksittäistapauksina ja joidenkin kohdalla tehdä nimen muutos järjestelmiin manuaalisesti sen sijaan, että tehtäisiin laaja järjestelmätason muutos, joka vaatii paljon resursseja. Tämäkin kuvastaa sitä, millaisia ja keitä koskettavia ongelmia tunnustetaan rakenteellisiksi ongelmiksi.

Kutsumanimikäytäntö tällaisenaan ”ei ainoastaan heijastele ja kuvaa sen taustalla vaikuttavia tekijöitä”, vaan tämän lisäksi käytäntö myös ylläpitää näitä taustalla vaikuttavia kulttuurisia rakenteita ”ja siihen kiinnittyviä oletuksia, ajatustapoja ja valtasuhteita” (Waldén 2020, 3). Tällainen kutsumanimikäytäntö ylläpitää ajatusta (syntymässä määritellyn) sukupuolen ja sukupuolitetun nimen muuttumattomuudesta, samana pysymisestä läpi elämän. Ennen kaikkea se ylläpitää käsitystä transspektristä marginaalisena poikkeamana, jota ei tule ottaa teknologisten käytäntöjen suunnittelun lähtökohdaksi. Sosioteknisen käsite kuvaakin juuri tätä: teknologiat ovat aina sosiaalisia (Rojola 2010, 205) ja ne rakennetaan jostakin näkökulmasta käsin sen sijaan, että ne olisivat neutraaleja. Vuorovaikutussuhde ei kuitenkaan ole yksisuuntainen, ja niinpä teknologisia käytäntöjä muuttamalla voidaan myös vaikuttaa ”sosiaaliseen sfääriin” (vaikka tällainen dikotominen jaottelu onkin keinotekoinen): teknologisten käytäntöjen ei ole välttämätöntä ylläpitää ja tuottaa olemassa olevia yhteiskunnallisia hierarkioita, vaan toisenlaisilla käytännöillä voidaan myös haastaa niitä.

Käytännön muuttamisen monimutkaisuus näkyy myös siinä, että työntekijän mukaan yliopiston selvityksen piti alun perin valmistua vuoden 2020 loppuun mennessä, mutta tammikuussa 2021 asiasta uudelleen kysyttäessä hän vastasi, että selvitys on edelleen kesken. Tämä tietysti liittyy myös aiemmin mainittuun erilaisten järjestelmien muodostamaan kudokseen tai verkostoon, jossa vain yhden järjestelmän muuttamista hankaloittaa sen kytkös muihin järjestelmiin. Kuten muun muassa feministisessä tieteen ja teknologian tutkimuksessa on tuotu esille (ks. esim. Rojola 2010, 205), kutsumanimikäytännön suhteen näkyy se, miten tällaiset täysin ihmisten rakentamat järjestelmät muotoutuvat itsenäisen toimijan kaltaisiksi entiteeteiksi, jotka näyttäytyvät lähestulkoon vaikutusmahdollisuuksien ulottumattomissa olevina (Waldén 2020, 3; vrt. Alhojärvi 2015). Rakennetut järjestelmät ikään kuin sulkeutuvat vakiintuessaan (Michael 2000, 5). Siksi onkin tärkeää korostaa sitä, että kyseessä on *rakennettu* järjestelmä, joka voitaisiin rakentaa myös toisin. Toisin

rakentaminen saattaa olla haastavaa, mutta mahdolliseksi sen tekee ainoastaan sen ajattelemisen mahdolliseksi.

5. Lopuksi

Olen tarkastellut sitä, miten korkeakoulujen kutsumanimikäytäntö sekä ilmentää cisnormatiivista kulttuurista ajattelua että ylläpitää sitä aiheuttaen transspektrille sijoittuvien opiskelijoiden marginalisaatiota. Tarkoitukseni on ollut tuoda esille kutsumanimikäytännön ongelmallisuutta sekä kulttuurin normatiivisten ajatusrakenteiden hegemonista valta-asemaa ja näkymättömyyttä. Olen sitoutunut emansipatoriseen tiedonintressiin, jossa keskiössä on tehdä näkyväksi ja siten myös purkaa marginalisoivia ja toiseuttavia valtarakenteita. Lähtökohtanani on ollut standpoint-epistemologinen ajatus tiedon paikantuneisuudesta: yhteiskunnallisissa valtasuhteissa positioituminen vaikuttaa siihen, mitä ja miten tietää, ja näin ollen marginalisoitujen ihmisten näkökulma on välttämätön vallan näkyväksi tekemiseksi ja purkamiseksi.

Olen käyttänyt erilaisia aineistoja, jotta kutsumanimikäytäntöä voidaan tarkastella useammasta näkökulmasta. Kyselyaineistoa olen analysoinut standpoint-epistemologiseen ajatteluun tukeutuen. Aineiston perusteella voidaan todeta, että pakotettu väärän nimen käyttäminen eli institutionaalinen deadnaming on opiskelua esteyttävää, psyykkisesti kuormittavaa ja marginalisoivaa. Olen hyödyntänyt saavutettavuuden käsitettä tehdäkseen kutsumanimikäytännön opiskelua esteyttävää vaikutusta näkyväksi. Opiskelu sekä sen sisältämät teknologiset käytännöt ja digitaaliset ympäristöt kietoutuvat erottamattomasti yhteen muun elämän kanssa, ja näin ollen kutsumanimikäytännön vaikutukset ulottuvat opiskelua laajemmalle. Siksi onkin tärkeää kiinnittää huomiota sekä erilaisiin käytäntöihin että erilaisten tilojen, niin fyysisten kuin digitaalistenkin, saavutettavuuteen. Digitalisaation alati jatkuessa tulee entistäkin ajankohtaisemmaksi kiinnittää erityistä huomiota myös teknologioiden ja digitaalisten ympäristöjen saavutettavuuteen ja tasa-arvoisuuteen myös sukupuolen näkökulmasta. Olennaista on, etteivät teknologiat ja teknologiset käytännöt ole neutraaleja ja yhteiskunnallisista valtarakenteista irrallisia. Päinvastoin: myös teknologiat ovat kulttuurisia artefakteja, joiden suunnitteluun ja rakentamiseen valtarakenteet ja normit vaikuttavat. Samalla tämä tarkoittaa sitä, että ne on mahdollista tehdä ja rakentaa myös toisin. Tämän edellytyksenä kuitenkin on se, että teknologioiden rakentuneisuus ja rakennettuus tunnistetaan siinä missä sekin, etteivät ne ole yhteiskunnallisista valtahierarkioista irrallisia.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia, tasa-arvolakia sekä kutsumanimikäytännön teknologista puolta valottavaa aineistoa olen lukenut vastakarvaisesti kulttuurisina teksteinä, joiden sisältämät

normatiiviset diskurssit on mahdollista tehdä näkyväksi. Vastakarvainen lukeminen on mahdollistanut sen näkyväksi tekemisen, että cisnormatiivisuutta ja sen tuomia haasteita ei juurikaan huomioida tasa-arvosuunnitelmissa, mutta samaan aikaan kutsumanimikäytännön muuttaminen soveltuisi niiden sisältämiin tasa-arvon ja saavutettavuuden raameihin. Tasa-arvolaki puolestaan näyttäisi kaipaavan päivittämistä, jotta se huomioisi paremmin ja moninaisemmin erilaisia sukupuolten tasa-arvoon liittyviä kysymyksiä. Kutsumanimikäytännön teknologisen kehystämisen ongelmallistaminen tekee varsin tarkasti näkyväksi sen, miten teknologiat, sosiaalinen ja valta kietoutuvat erottamattomasti toisiinsa.

Vaikka olen käyttänyt tasa-arvolakia paitsi aineistona, myös argumentointini tukena, on kuitenkin huomattava, että tämä ei ole oikeustieteellinen tutkielma, eikä ensisijainen pyrkimykseni ole esittää juridisesti päteviä argumentteja lain tulkintaan liittyen. Tästä huolimatta on tärkeää pohtia sitä, miksi tällainen eriarvoistava käytäntö voi olla olemassa ja kysyä, olisiko nykyisen lainsäädännön pohjalta mahdollista todeta tämän käytännön olevan sukupuolen perusteella syrjivä. Mikäli sen toteaminen ei ole mahdollista, olisi se yksi syy lisää kiinnittää entistä enemmän huomiota nykyisen tasa-arvolain ongelmiin ja siihen, millä tavoin sitä tulisi tällä vuosikymmenellä päivittää. Samalla on kuitenkin tärkeää huomioida se, että vaikka tasa-arvolaki ohjaa korkeakoulujen tasa-arvosuunnittelua, se ei kuitenkaan määrää sitä. Laajemmat rakenteet ja paikalliset käytännöt ovat toisiinsa kietoutuneita, eikä vaikutus näin ollen ole yksisuuntainen (Singleton 2012, 406, 425). Korkeakouluissa voidaan kehittää toisenlaisia, parempia käytäntöjä, ja niiden vaikutuksilla on potentiaalia ulottua laajemmallekin yhteiskuntaan.

Kutsumanimikäytäntö, joka mahdollistaisi epävirallisen nimen merkitsemisen opiskelijan nimeksi, tukisi sosiaalista transitiota ja toimisi institutionaalisenä käytäntönä, joka osallistuisi sukupuolen sosiaaliseen vahvistamiseen. Tällainen käytäntö perustuisi itsemääräämisoikeuteen ja lisäisi opiskelun saavutettavuutta. Institutionaalisten käytäntöjen muuttaminen ei tietenkään yksin ratkaise rakenteellista ongelmaa – cisnormatiivisuutta – joka läpäisee koko yhteiskuntamme ja kulttuurimme (vrt. Nicolazzo 2017, 5). Vaikka kutsumanimikäytännön muuttaminen ei poista kulttuurin cisnormatiivisuutta, olisi se kuitenkin tärkeä askel oikeaan suuntaan, ja se vaikuttaisiin myönteisin tavoin monien transspektrille sijoittuvien opiskelijoiden elämään. Lisäksi korkeakoulujen on mahdollista omilla käytännöillään vaikuttaa laajemmin kulttuuriin ja yhteiskuntaan: käytännöillä voidaan joko ylläpitää normatiivisuuksia ja valtarakenteita tai pyrkiä haastamaan niitä. Yksi tarkastelemisen arvoinen käytännön keino olisi sen pohtiminen, miten sukupuolivaikutusten arviointi eli SUVAUS päätöksentekoa ohjaavana periaatteena voitaisiin laajentaa siten, että sukupuolen

moninaisuus tulisi huomioiduksi. Myös kurssien opettajat voivat yrittää kehittää käytäntöjä, jotka tekisivät opiskelun arjesta moninaisille opiskelijoille helpompaa (Marine 2011, sit. Nicolazzo 2017, 148) – esimerkiksi ottamalla käyttöön nimikierroksen kurssien alun käytäntönä, jolloin ei oleteta opiskelijan nimen olevan se, joka oppilaitoksen digitaalisissa järjestelmissä näkyy.

Kutsumanimikäytäntö on osa laajempaa kulttuurista kehystä, jossa transsukupuolisia kysymyksiä ei huomioida, vaan ne jäävät ja jätetään marginaaliin: sekä teknologiat että (korkeakoulujen) tasa-arvopolitiikka ovat osaltaan cisnormatiivisia. Käytäntö rakentuu yhteiskuntamme ja kulttuurimme normatiivisille käsityksille sukupuolesta ja myös osaltaan ylläpitää näitä osallistumalla kulttuuriseen merkitystuotantoon. Tämäkin käytäntö ilmentää ja ylläpitää sukupuolihierarkiaa asettaessaan transspektrille sijoittuvat opiskelijat eriarvoiseen asemaan. Näin ollen on sekä tehtävä näkyväksi että otettava huomioon se, että on olemassa asioita, jotka ovat joidenkin ihmisten elämässä tyypillisiä ja keskeisiä, mutta samaan aikaan isolle osalle ihmisistä näkymättömiä ennen kuin ne tehdään tavalla tai toisella näkyviksi – tietäminen on osittaista ja paikantunutta. Siksi täytyy aktiivisesti pyrkiä sekä tietämään laajemmin että huomioimaan teknologioiden ja käytäntöjen suunnittelussa yhteiskunnalliset erot ja normit ja niiden vaikutukset, ja tarvittaessa muokata jo olemassa olevia teknologioita ja käytäntöjä.

Kutsumanimikäytäntö teknologisenä käytäntönä kietoutuu erottamattomasti etunimistön sukupuolittuneisuuteen ja kulttuurin cisnormatiivisuuteen. On muistettava, ettei etunimenkään perusteella voi tietää ihmisen sukupuolta. Samalla on kuitenkin haastavaa ja hidasta muuttaa jotain niin syvään juurtunutta, kyseenalaistamatonta ja koko kulttuurin läpileikkaavaa asiaa kuin kielen ja siten myös etunimistön sukupuolittuneisuutta sekä usein tiedostamatonta etunimen perusteella sukupuolittamista. Näin ollen on käytettävä samanaikaisesti keskenään erilaisia strategioita. Ensinnäkin on pyrittävä purkamaan sekä nimen perusteella tapahtuvaa sukupuolittamista että kielen sukupuolittuneisuutta – myös ja erityisesti binäärisyyden näkökulmasta. Samaa aikaan nimen muuttamista täytyy helpottaa, niin juridista prosessia helpottamalla kuin kevyempiä käytäntöjä muuttamalla: tällä tavoin oman sukupuolen haltuunotto helpottuu etunimistön sukupuolittuneisuutta hyödyntämällä. On tärkeää miettiä myös paikallisempia keinoja ja käytäntöjä, joilla ongelmakohtiin voitaisiin puuttua. Oppilaitokset voisivat olla tässä tukena tekemällä mahdolliseksi sen, että opiskelija voisi saada järjestelmiin juridisesta etunimestä poikkeavan, oikean nimensä järjestelmissä näkyväksi kutsumanimeksi.

Myös kielen ja etunimistön binäärinen sukupuolistuneisuus on asia, johon tulisi kiinnittää enemmän huomiota feministisessä kielen sukupuolittuneisuutta käsittelevässä keskustelussa. Kieli ei ole ainoastaan miesnormatiivista, vaan myös binääristä ja cismnormatiivista. Onkin tärkeää miettiä paitsi sanaston ja esimerkiksi ammattinimikkeiden sukupuolittuneisuutta, myös sitä, millaisin laein ja käytännöin nimeä ja nimeämistä säännellään. Etunimeen liittyvät ongelmat eivät rajaudu vain korkeakouluihin, tai oppilaitoksiin ylipäätään, vaan kyse on huomattavasti laajemmasta, koko kulttuurin läpileikkaavasta kysymyksestä. Nimeen liittyvät kysymykset tulevat vastaan monenlaisissa tilanteissa: kurssitöitä palauttaessa, opinnäytetyötä tehdessä, työpaikkaa hakiessa ja vaaleihin ehdolle asettuessa. Jatkossa olisikin tärkeää tutkia sitä, millaisia merkityksiä ja vaikutuksia nimellä on esimerkiksi edellä kuvatuissa yhteyksissä. Juridisen nimenmuutoksen jälkeen henkilöllä on oikeus saada esimerkiksi vanhat todistukset uusilla tiedoilla, eikä todistuksesta saa ilmetä sitä, että sukupuoli on korjattu (Opetushallitus 2021). Olisikin tärkeää tutkia myös sitä, olisiko nimi mahdollista muuttaa jo julkaistuihin töihin henkilön itse niin halutessa, ja toisaalta myös sitä, millaisia mahdollisuuksia epävirallisen nimen käyttämiselle olisi erilaisissa yhteyksissä.

Lisäksi olisi tärkeää tuoda feministiseen tieteen ja teknologian tutkimukseen laajempi sukupuolinäkökulma ja tutkia sitä, millaisin tavoin kulttuurinen cismnormatiivisuus näkyy erilaisissa teknologioissa. Millaisia haasteita esimerkiksi henkilötunnuksen muuttamiseen liittyy, ja mitä se puolestaan kertoo siitä, mistä näkökulmasta erilaiset, yhteiskunnallisesti hyvin keskeiset teknologiat on suunniteltu?

Kutsuanimikäytännön lisäksi kyselyvastauksissa nostettiin esille myös nimen perusteella muodostettavan opiskelijanumeron ongelmallisuus. Tämäkin on sellainen helposti neutraalina näyttäytyvä käytäntö, joka kuitenkin on toiseuttava. Jatkossa tulisikin tutkia laajemmin sitä, millaisia transerityisiä tasa-arvon ja saavutettavuuden kysymyksiä korkeakouluympäristöön liittyy – niin teknologisten kuin muidenkin käytäntöjen osalta, ja opiskelijoiden lisäksi myös henkilökunnan kannalta. Tämä näkökulma tulisi huomioida niin korkeakoulujen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia laadittaessa kuin korkeakoulujen tasa-arvoa, tasa-arvosuunnittelua sekä tasa-arvotyötä tutkittaessakin. Ymmärrys sukupuolten tasa-arvosta täytyy laajentaa aidosti inklusiiviseksi sen sijaan, että transerityiset kysymykset ovat mukana korkeintaan erillisinä mainintoina, marginaaleissa.

Epilogi

Aivan tutkielman teon loppuvaiheilla, muutamaa päivää ennen palautusta, sain tietää kirjoitetusta Ylioppilaslehden artikkelista, jonka mukaan Helsingin yliopistossa päätös kutsumanimikäytännön muuttamisesta on tehty jo vuonna 2015. Artikkelin mukaan opiskelijarekisteriä ylläpitävä järjestelmä päivitetään ”niin pian kuin mahdollista”, jonka jälkeen ”opiskelija voi vaihtaa kutsumanimensä tietoihin, joista se päivittyy suoraan esimerkiksi kurssilistoihin ja sähköposteihin”, eli järjestelmän päivittämisen jälkeen opettajalle näkyy opiskelijan kutsumanimi eikä juridinen etunimi (Ylioppilaslehti 2015). Yliopiston lakimiehen mukaan ”[j]ärjestelmän päivittämisessä tosin kestää aikansa”, mutta artikkelin mukaan opiskelija voi hakea ”erityislupaa” kutsumanimen muuttamiseen järjestelmän päivittämisen aikana (Ylioppilaslehti 2015). Näin ollen Helsingin yliopistossa ongelma on tiedostettu jo vuosia sitten, ja asiaan on luvattu tarttua. Olen ollut Helsingin yliopistoon yhteydessä ja kysynyt, onko järjestelmän päivittäminen jo toteutunut vai yhä tekeillä, mutta en ehtinyt saada vastausta ennen tutkielmani palauttamista.

Helsingin yliopiston uusimmassa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa (2019–2020) ei kuitenkaan ole mainintaa kutsumanimikäytännön muuttamisesta. ”Sukupuolen moninaisuuden tunnistaminen” on suunnitelmassa yhtenä kehittämiskohteena, ja tämän kohdan toimenpiteiksi on kirjattu ”[u]nisex-wc-tilojen lisääminen; informointi; muunsukupuolisuus-vaihtoehdon lisääminen lomakkeisiin”, ja aikatauluksi puolestaan on merkitty 2017–2020 (Helsingin yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2019–2020, 24–25). Näin ollen suunnitelman perusteella ei voida tietää, millainen tilanne Helsingin yliopistossa asian suhteen on.

Tärkeä ja konkreettinen jatkotutkimuskohde onkin sen tarkempi kartoittaminen, millainen tilanne niin Helsingin yliopistossa kuin muissakin Suomen korkeakouluissa kutsumanimikäytännön suhteen on. Tekemässäni kyselylomakkeessa ei kysytty, missä korkeakoulussa vastaaja opiskelee tai on opiskellut – vaikka joitain oppilaitoksia olikin vastauksista pääteltävissä – ja tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmista vain uusimpien lukeminen antaa ennemminkin suuntaa antavaa tietoa.¹³ Näin ollen tarkkaa oppilaitoskohtaista tietoa ei ole. On kiinnostavaa, jos Helsingin yliopistossa käytäntöä on jo muutettu, sillä tällöin korkeakoulujen välillä olisi merkittävä ero tasa-arvon suhteen. Lisäksi se osoittaisi, että järjestelmämuutos on mahdollinen toteuttaa. Mikäli

¹³ Suuntaa-antavuus perustuu osin myös vaihtelevuuteen suunnitelmien laadun ja kattavuuden suhteen (ks. myös OKM 2020, 22). Ongelmana on muun muassa se, että usein esitetyt toimenpiteet ”jäävät - - abstrakteiksi periaatteiksi tai liian yleiselle tasolle” (OKM 2020, 24). Lisäksi ”[a]rviot aiempien toimenpiteiden toteutumisesta ovat suunnitelmissa usein puutteellisia” (OKM 2020, 25).

Helsingin yliopistossa järjestelmän muutostyö on edelleen kesken, herättäisi se puolestaan kysymyksen siitä, kuinka kauan muutokseen menee, miksi siinä kestää useita vuosia ja miksei asian etenemistä seurata tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa.

Kiinnostavaa on myös se, että Helsingin yliopistossa ongelmaan on herätty jo vuonna 2015 – siksi, että yksi opiskelija jaksoi viedä asiaa aktiivisesti eteenpäin yliopistonsa ylioppilaskunnan tasa-arvovastaavan avulla (Ylioppilaslehti 2015) – mutta vaikutukset eivät näytä ulottuneen laajemmalle. Lisäksi huomionarvoista on, että yhden tutkielmani kyselyyn vastanneen, joka oli esittänyt oppilaitokselleen Suomen tasa-arvovaltuutetun lausunnon käyttäjätunnuksen muuttamisesta, tietämän mukaan muut vastaavassa tilanteessa olleet eivät kuitenkaan ole välttämättä saaneet käyttäjätunnustaan muutettua samassa oppilaitoksessa. Nähdäkseni tällaiset erot kertovat jotain siitä, millaisia eroja korkeakoulujen välillä on tasa-arvoisuudessa ja siihen suhtautumisessa. On myös oireellista, mikäli tällaisten käytäntöjen muuttaminen vaatii sitä, että yksittäisten opiskelijoiden täytyy jaksaa viedä asiaansa eteenpäin tasa-arvovastaavien ja -valtuutettujen avustuksella.

Lähteet

Ainiala, Terhi; Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula (2008) *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.

Alasuutari, Varpu; Kondelin, Sade; Tainio, Luca; Toriseva, Roosa & Vähäpassi, Emmi (2017) Transtutkimuksen ja intersukupuolisuuden tutkimuksen ajankohtaisia kysymyksiä. *Sukupuolentutkimus-Genusforskning* vol. 30, no.1 (2017): 2–14.

Alhojärvi, Tuomo (2015) Talouden pedagogisoinnista: luonnostelua vastuun ottamiseksi performatiivisesta taloustiedosta. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2015*, vol. 16. 145–161.

Ásta (2013) The Social Construction of Human Kinds. *Hypatia* vol. 28, no. 4 (2013): 716–732. DOI: doi:10.1111/j.1527-2001.2012.01317.x. Viitattu 3.2.2021.

Beemyn, Genny (2012) The Experiences and Needs of Transgender Community College Students.” *Community college journal of research and practice* vol. 36, no. 7 (2012): 504–510. DOI: doi:10.1080/10668926.2012.664089. Viitattu 20.4.2021.

Beemyn, Genny & Rankin, Susan R. (2016) Creating a Gender Inclusive Campus. Teoksessa Yolanda Martínez-San Miguel et al. (toim.) *Trans Studies: The Challenge to Hetero/Homo Normativities*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press. 21–32.

Bettcehr, Talia Mae (2016) Intersexuality, Transgender, and Transsexuality. Teoksessa Disch, Lisa & Mary Hawkesworth (toim.) *The Oxford Handbook of Feminist Theory*. New York: Oxford University Press USA – OSO. 261–282.

Boncheck, M. S., Hurwitz, R. & Mallery, J. (1996) Will the Web Democratize or Polarize the Political Process? *World Wide Web Journal*, vol. 1, no. 3. <<http://www.w3.org/pub/WWW/Journal/3/s3.bonchek.html>>

Britzman, Deborah (1995) Is there a queer-pedagogy? Or, stop reading straight. *Educational Theory* vol. 45 no. 2 (1995): 151–166. DOI: doi:10.1111/j.1741-5446.1995.00151.x. Viitattu 20.4.2021.

Butler, Judith (1990) *Gender Trouble: Feminism and the subversion of Identity*. New York: Routledge.

Butler, Judith (1988) Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory. *Theatre Journal*, vol. 40, no. 4 (1988): 519–531. DOI: doi:10.2307/3207893. Viitattu 20.4.2021.

Combahee River Collective (1977) A Black Feminist Statement. Massachusetts: *Feminist Manifestos*, NYU Press (2018): 269–.

Coomber, R. (1997) Using the Internet for Survey Research. *Sociological Research Online*, vol. 2, no. 2 (1997): XIII–XIV <https://www.socresonline.org.uk/2/2/2.html> Viitattu 18.1.2021.

Digi- ja väestötietovirasto (2021) Etunimen muuttaminen. Usein kysytyt kysymykset. Kauanko nimenmuutoshakemuksen käsittely kestää? <https://dvv.fi/etunimen-muuttaminen> Viitattu 11.5.2021.

Dowers, Eden; Whiteb, Carolynne; Cooka, Kay & Kingsleya, Jonathan (2020) Trans, gender diverse and non-binary adult experiences of social support: A systematic quantitative literature review. *International Journal of Transgenderism*. vol. 21, no. 3 (2020): 242–257. DOI: <https://doi.org/10.1080/26895269.2020.1771805> Viitattu 20.4.2021.

Etu- ja sukunimilaki (19.12.2017/946) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20170946> Viitattu 7.5.2021.

EU:n saavutettavuusdirektiivi (2016/2102) Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/2102. Annettu 26.10.2016, julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A32016L2102> Viitattu 31.3.2021.

Fetterley, Judith (1978) *The Resisting Reader: a Feminist Approach to American Fiction*. Bloomington: Indiana University Press.

Finto – suomalainen asiasanasto- ja ontologiapalvelu (2018) Tietotermit: tietojärjestelmä. <https://finto.fi/tt/fi/page/t79> Viitattu 31.1.2021.

Goldberg, Abbie E.; Beemyn, Genny; Smith, Julianna Z. (2019) What is Needed, What is Valued: Trans Students' Perspectives on Trans-Inclusive Policies and Practices in Higher Education. *Journal of Educational and Psychological consultation*, vol. 29, no. 1 (2019): 27–67. DOI: <https://doi.org/10.1080/10474412.2018.1480376> Viitattu 12.3.2021.

Hallituksen esitys Digi- ja väestötietoviraston toimialaa koskevien lakien muuttamiseksi (HE 10/2019). <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2019/20190010> Viitattu 9.5.2021.

Haraway, Donna (1997) *Modest_Witness@Second_Millennium.FemaleMan#_Meets_OncoMouseTM: feminism and technoscience*. New York and London: Routledge.

Harjunen, Hannele (2010) Intersektionaalisuus eurooppalaisen tasa-arvopolitiikan haasteena. Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino. 305–306.

Hekanaho, Pia Livia; Juvonen, Tuula; Savolainen, Matti & Vänskä, Anna-Mari (2008) Pervot arkistot ja kaapit. Tutkimusaineistojen toisinajattelemista. *SQS – Suomen Queer-Tutkimuksen Seuran Lehti*, vol. 3, no. 2 (2008): 58–68. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/sqs/article/view/53623> Viitattu 23.3.2021.

Hekanaho, Pia Livia (2010) Queer-teorian kummit vaihteita. Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino. 144–154.

Hotinen, Juha-Pekka (2003) Draaman analyysistä ihmettelevään ja performatiiviseen lukemiseen – pari skeemaa uudesta dramaturgiasta. Teoksessa Heta Reitala & Timo Heinonen (toim.) *Dramaturgioita. Näkökulmia draamateorian, dramaturgian ja draamaanalyysin ongelmiin*. Helsinki: Palmenia-kustannus, 201–221.

Husu, Liisa (2019) Gender equality in Nordic academia: advances and challenges. Teoksessa Dragica Vujadinović & Zorana Antonijević (toim.) *Rodna Ravnopravnost u Visokom Obrazovanju: Koncepti, prakse i izazovi*. 63–73. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-658-12496-0_150 Viitattu 5.4.2021.

Huuska, Maarit (2010) Transsukupuolisuuden tutkimus Suomessa. Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino. 155–160.

Hyvärinen, Pieta (2020) Tietämisen käytäntöjä ja hankaluuksia. Luento (11.12.2020) kurssilla *Maailman muuttamisen filosofia*, Tampereen yliopisto.

Ilmonen, Kaisa (2011) Intersektionaalisen queer-tutkimuksen kytkentöjä: Pohdintoja postkoloniaalisen ja intersektionaalisen seksuaalisuudentutkimuksen lähtökohdista ja keskeisistä

kysymyksistä. *SQS – Suomen Queer-Tutkimuksen Seuran Lehti*, vol. 5 no. 2, 1–16. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/sqs/article/view/50863> Viitattu 13.2.2021.

Intemann, Kristen (2016) Feminist Standpoint. Teoksessa Disch, Lisa & Mary Hawkesworth (toim.) *The Oxford Handbook of Feminist Theory*. New York: Oxford University Press USA – OSO. 261–282.

Irni, Sari; Meskus, Mianna & Oikkonen, Venla (2014) Teknotieteen, sukupuolen ja materiaalisuuden muunnelmat. Teoksessa Sari Irni, Mianna Meskus & Venla Oikkonen (toim.) *Muokattu elämä. Teknotiede, sukupuoli ja materiaalisuus*. Tampere: Vastapaino.

Johnson, Hannah Lee (2019) Rhetorics of trans allyship, toward an ethic of responsible listening and ally labor. Väitöskirja. University of Iowa, 2019. DOI: <https://doi.org/10.17077/etd.ej69-ovz5> Viitattu 20.4.2021.

Juvonen, Tuula (2014) Kriittinen ja korjaava pedagogiikka luento-opetuksessa. Teoksessa Jaana Saarinen, Hanna Ojala & Tarja Palmu (toim.) *Eroja ja vaarallisia suhteita. Keskustelua feministisestä pedagogiikasta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. 115–139.

Jyväskylän yliopisto (2014) Tutkimusstrategiat. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat> Viitattu 20.3.2021.

Jyväskylän yliopisto (2015) Tapaustutkimus. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/tapaustutkimus> Viitattu 20.3.2021.

Järviö, Nina (2020) Translaki ja transpolitiikan nousu. Teoksessa Johanna Kantola, Paula Koskinen Sandberg & Hanna Ylöstalo (toim.) *Tasa-arvopolitiikan suunnanmuutoksia. Talouskriisistä tasa-arvon kriiseihin*. Gaudeamus. 101–116.

Kafer, Alison (2013) *Feminist, queer, crip*. Indiana: Indiana University Press.

Kantola, Koskinen Sandberg & Ylöstalo (2020) Johdanto: Tasa-arvopolitiikka muutoksessa. Teoksessa Johanna Kantola, Paula Koskinen Sandberg & Hanna Ylöstalo (toim.) *Tasa-arvopolitiikan suunnanmuutoksia. Talouskriisistä tasa-arvon kriiseihin*. Gaudeamus. 6–27.

Kantola, Johanna & Nousiainen, Kevät (2008) 'Pussauskoppiin? Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien yhdistämisestä'. *Sukupuolentutkimus – Genusforskning* vol. 21, no. 2 (2008): 6–20.

Karkulehto, Sanna (2007) Kaapista kaanoniin ja takaisin. Johanna Sinisalonen, Pirkko Saision ja Helena Sinervon teosten queer-poliittisia luentoja. Väitöskirja. Oulu: Oulu University Press.

Kekki, Lasse (2004) Pervot pidot. Johdanto homo-, lesbo- ja queer-kirjallisuudentutkimukseen. Teoksessa Lasse Kekki & Kaisa Ilmonen (toim.) Pervot pidot. Homo-, lesbo- ja queer-näkökulmia kirjallisuudentutkimukseen. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy. 13–49.

King, Wesley M., Gamarel, Kristi E. (2021) A scoping review examining social and legal gender affirmation and health among transgender populations. *Transgender Health* vol. 6, no. 1 (2021): 5–22. DOI: <https://doi.org/10.1089/trgh.2020.0025> Viitattu 2.4.2021.

Kiviniemi, Eero (1982) Rakkaan lapsen monet nimet: suomalaisten etunimet ja nimenvaihtaminen. Helsinki: Weilin+Göös.

Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (1996) Paikantuminen. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) Avainsanat: 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino. 271–292.

Leino, Antti (2014) Man, woman or me? Conflicting identities as evidenced by cross-gender name changes. Konferenssijulkaisu. Generalitat de Catalunya.

Liljeström, Marianne (2019) Feminism and Queer. Temporal Complexities. *SQS – Suomen Queer-Tutkimuksen Seuran Lehti*, vol. 13, no. 1–2 (2019): 23–38. DOI: <https://doi.org/10.23980/sqs.89127> Viitattu 20.3.2021.

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (Tasa-arvolaki) (8.8.609/1986) Annettu 8.8.1986. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609#a30.12.2014-1329> Viitattu 21.3.2021.

Love, Heather (2010) Truth and Consequences: On Paranoid Reading and Reparative Reading. *Criticism*, vol. 52, no. 2 (2010): 235–241. DOI: <https://doi.org/10.1353/crt.2010.0022> Viitattu 20.3.2021.

- Marine, Susan B. (2011) "Our college is changing": Women's college student affairs administrators and transgender students. *Journal of Homosexuality*, vol. 58, no. 9. 1165–1186. DOI: <https://doi.org/10.1080/00918369.2011.605730> Viitattu 2.4.2021.
- McNeil, Maureen (2007) *Feminist Cultural Studies of Science and Technology*. New York: Routledge.
- Michael, Mike (2000) *Reconnecting Culture, Technology, and Nature. From Society to Heterogeneity*. New York: Routledge.
- Nicolazzo, Z, Renn, Kristen A. & Quayle, Stephen John (2017) *Trans* in College: Transgender Students' Strategies for Navigating Campus Life and the Institutional Politics of Inclusion*. Virginia: Stylus Publishing.
- Nielsen, Mathias Wullum (2014) Justifications of Gender Equality in Academia: Comparing Gender Equality Policies of Six Scandinavian Universities. *NORA—Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, vol. 22, no. 3 (2014): 187–203. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/08038740.2014.905490> Viitattu 2.4.2021.
- Niemi, Johanna (2020) Oikeudellisen ajattelun muutos: Onko tasa-arvo oikeudellistumassa? Teoksessa Johanna Kantola, Paula Koskinen Sandberg & Hanna Ylöstalo (toim.) *Tasa-arvopoliittikan suunnanmuutoksia. Talouskriisistä tasa-arvon kriiseihin*. Gaudeamus. 61–81.
- Opetushallitus (2021) Usein kysyttyä: Sukupuolen korjaaminen ja todistus. <https://www.oph.fi/fi/usein-kysyttya/sukupuolen-korjaaminen-ja-todistus> Viitattu 29.4.2021.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2020) Selvitys korkeakoulujen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisestä. Teoksessa Inkeri Tanhua (toim.) *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:20*. Helsinki 2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-859-5> Viitattu 20.2.2021.
- Peteri, Virve (2010) Suomalainen teknobuumi ja vastarinnat. Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino. 206–209.
- Parviainen, Jaana & Lahikainen, Lauri (2021) Johdantoluento (9.3.2021) kurssilla Tietämättömyys epistemologisena ja yhteiskuntafilosofisena kysymyksenä, Tampereen yliopisto.

Putkuri, Iida (2021) Tasa-arvo velvoittaa naista: Naisten politiikka poliittisten naisjärjestöjen diskursiivisesti rakentamana 2020-luvun Suomessa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202101151380> Viitattu 1.5.2021.

Rancken, Alexis (2017) Namn bortom normerna. Förhållandet mellan förnamn och icke-normenliga könsidentiteter. *Sukupuolentutkimus-Genusforskning* vol. 30, no. 1 (2017): 31–46.

Rojola, Sanna (2010) Teknologia ja sukupuoli. Teoksessa Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino. s. 197–205.

Rossi, Leena-Maija (2015) Heteronormatiivisuus. Käsitteen elämää ja kummastelua. Teoksessa Leena-Maija Rossi Muuttuva sukupuoli. Seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa. Helsinki: Gaudeamus. 15–27.

Rossi, Leena-Maija (2017) Hauras, korjaava ja parantumaton queer – katse ylpeyden, normatiivisuuden ja (uus)häpeän aikoihin. *SQS – Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti*, vol. 11, no. 1 (2017): 1–18. DOI: <https://doi.org/10.23980/sqs.66351> Viitattu 16.4.2021.

Russell, Stephen T; Pollitt, Amanda M.; Li, Gu & Grossman, Arnold H. (2018) Chosen Name Use Is Linked to Reduced Depressive Symptoms, Suicidal Ideation, and Suicidal Behavior Among Transgender Youth. *J Adolesc Health* vol. 63, no. 4 (2018): 503–505. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2018.02.003> Viitattu 18.4.2021.

Sedgwick, Eve Kosofsky (2008, alkup. 1990) Epistemology of the Closet. (Updated with a new preface.) Berkeley: University of California Press.

Sedgwick, Eve Kosofsky (2003, alkup. 1997) Paranoid Reading and Reparatory Reading; or, You're so Paranoid, You Probably Think This Introduction is about You. Teoksessa Eve Kosofsky Sedgwick & Frank Adam (toim.) Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity. Durham: Duke University Press. 123–151.

Seta (2021) Nimilaki. <https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/nimilaki/> Viitattu 31.1.2021.

Serano, Julia (2007). Whipping girl: A transsexual woman on sexism and the scapegoating of femininity. Berkeley: Seal Press.

Singleton, Vicky (2012) When Contexts Meet: Feminism and Accountability in UK Cattle Farming. *Science, Technology, & Human Values* vol. 37, no. 4. 404-433. DOI: <https://doi.org/10.1177/0162243911418536> Viitattu 4.5.2021.

Stryker, Susan & Bettcher, Talia M. (2016) Introduction. *Trans/feminisms. TSQ: Transgender Studies Quarterly*. vol. 3, no. 1–2. Duke University Press. 5–14. DOI: <https://doi.org/10.1215/23289252-3334127> Viitattu 18.3.2021.

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus (2021a) Nimen muuttaminen. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuoli/lait-ohjeet-ja-suositukset/nimen-muuttaminen/> Viitattu 9.2.2021.

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus (2021b) Sukupuolen moninaisuus lapsuudessa. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuus-lapsuudessa/> Viitattu 22.3.2021.

Tainio, Luca (2013) Dikotomisesta transsukupuolisuudesta queeriin transgenderiin? Paradigmamuutoksen mahdollisuus lääketieteen tavassa käsitteellistää trans*kokemusta. *SQS – Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti*, vol. 7, no. 1–2 (2013): 18–29. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/sqs/article/view/50795> Viitattu 16.4.2021.

Trans ry (2021) Oikeus olla -kansalaisaloite. <https://transry.fi/oikeus-olla-kansalaisaloite/> Viitattu 5.5.2021.

Trasek ry (2020) PALKO:n ja WPATH:n hoitosuositusten vertailu. Koonnut Ave Valojää. 8.7.2020. <http://trasek.fi/2020/07/08/palkon-wpathin-vertailu/> Viitattu 22.3.2021.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Teoksessa Iina Kohonen, Arja Kuula-Luumi & Sanna-Kaisa Spoofo (toim.) Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf Viitattu 21.3.2021.

Vuori, Jaana (2021) Tutkimuseettiikka ihmistieteissä. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusetiikka/tutkimusetiikka-ihmistieteissa/> Viitattu 21.2.2021.

Vähäpassi, Emmi (2017) Transsukupuolisuuden poliittis-relationaalinen malli. Sukupuolentutkimus-Genusforskning, vol. 30, no. 1 (2017): 49–63.

Välimäki, Emilia (2020) ”Jos nimi sopii naamaan, niin ei sillä ole väliä onko Päiviö vai Päivi.” Eteläpohjalaisten suhtautuminen Sukupuolineutraaleihin etunimiin. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-202011193148> Viitattu 12.2.2021.

Vänskä, Anna-Mari (2011) Queer + pedagogia = mahdoton yhtälö? *Kasvatus* vol. 42, no. 5 (2011): 455–467.

Waldén, Sinipilvi (2020) Reflektiopaperi. Maailman muuttamisen filosofia -kurssin (Tampereen yliopisto) lopputyö 12/2020.

Whittle, Stephen (1997) Legislating for Transsexual Rights: A Prescriptive Form. Teoksessa Bonnie Bullough, Vern L. Bullough & James Elias (toim.) *Gender Blending*. Amherst: Prometheus Books.

Wickmanin, Jan (2001) *Transgender Politics: the Construction and Deconstruction of Binary Gender in the Finnish Transgender Community*. Åbo: Åbo Akademi University Press.

Wiegman, Robyn (2014) ”The times we’re in: Queer feminist criticism and the reparative ‘turn’”. *Feminist Theory*, vol. 5, no. 1 (2014): 4–25. DOI: <https://doi.org/10.1177/1464700113513081a> Viitattu 16.4.2021.

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) Annettu 30.12.2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325> Viitattu 21.3.2021.

Ylioppilaslehti (2015) Sukupuoltaan korjaavien oikeudet paranevat Helsingin yliopistossa. Ylioppilaslehti 18.9.2015. <https://ylioppilaslehti.fi/2015/09/sukupuoltaan-korjaavien-oikeudet-paranevat-helsingin-yliopistossa/> Viitattu 9.5.2021.

Liitteet

Liite 1: Kyselyn kuvaus ja tietosuojailmoitus

Transspektrille sijoittuvien kokemuksia ja ajatuksia kutsumanimestä korkeakouluissa

Kyselyyn vastaaminen kestää noin 4 minuuttia.

Teen kandidaatin tutkielmaa kutsumanimikäytännöstä, jossa korkeakoulun järjestelmissä (mm. sähköiset oppimisympäristöt kuten Moodle, sähköposti, kurssi-ilmoittautumiset) näkyväksi kutsumanimeksi on mahdollista valita vain jokin juridisista etunimistä. Tällainen kutsumanimikäytäntö ei huomioi sitä, että olisi tärkeää voida käyttää valittua nimeään vaikka se ei olisi juridinen nimi, eikä sitä, että transspektrille sijoittuvilla henkilöillä on yleistä, että kutsumanimi ja juridinen nimi eroavat toisistaan jossakin elämän vaiheessa. Tutkielmassa tarkoitukseni on analysoida sitä, miten cisnormatiivinen kulttuurinen ajattelu näkyy edellä kuvatussa kutsumanimikäytännössä sekä sitä, miten tällainen kutsumanimikäytäntö osaltaan ylläpitää cisnormatiivisuutta.

Kerro kokemuksistasi

Tutkielmaani varten kerään aineistoa kyselyllä, jonka tarkoituksena on selvittää transspektrille sijoittuvien opiskelijoiden / entisten opiskelijoiden kokemuksia sellaisesta elämänvaiheesta, jossa käytössä on uusi, valittu nimi, mutta juridista nimeä ei ole vielä muutettu, joten syntymänimi (deadname) näkyy yhä tietojärjestelmissä opiskelijan nimenä.

Ohjeita

Kyselyyn voi vastata kuka tahansa korkeakoulussa opiskeleva tai opiskellut, jolla on kokemusta yllä kuvatussa tilanteesta. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, ja vastaukset käsitellään luottamuksellisesti. Kyselyyn vastataan anonyymisti, ja anonymiteetin suojaus on tärkeää. Vastauksista raportoidaan niin, ettei vastaajia pysty tunnistamaan.

Lisätietoja tietojen käsittelystä löytyy lopusta (tietosuojailmoitus).

Kyselyssä on useita avovastauksia, joihin voit vastata juuri niin pitkästi tai lyhyesti kuin itse haluat. Osassa kysymyksistä on esitetty aiheita, joita voi esimerkiksi pohtia. Ne on tarkoitettu vastaamisen tueksi, mutta voit jättää ne myös huomiotta.

Vastata voi 15.2.2021 klo 12 saakka. Vastausaika kyselyyn on lyhyt tiukan aikataulun vuoksi.

Kyselyyn ja/tai tutkimukseen liittyvissä kysymyksissä voit olla minuun yhteydessä:

Sinipilvi Waldén

[yhteystiedot]

Tietosuojailmoitus 31.1.2021

Rekisterin nimi on Cisnormatiivisuus tietojärjestelmissä. Yliopiston kutsumanimikäytäntö esimerkkinä cisnormatiivisuudesta sekä sen ylläpitäjänä [Kandidaatin tutkielma], ja rekisterinpitäjänä toimii tutkielman tekijä (Sinipilvi Waldén,[yhteystiedot]).

Tutkielman ohjaajana toimii Hanna Ojala, [yhteystiedot]

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Vahvistat osallistumisesi tutkimukseen ja suostumuksesi informantiksi vastaamalla kyselyyn. Suostumuksensa voi peruuttaa koska tahansa, syytä ilmoittamatta, ottamalla yhteyttä rekisterinpitäjään.

Henkilötietoja käsitellään kutsumanimikäytännön cisnormatiivisuutta tarkastelevassa opinnäytetutkimuksessa. Tarkoituksena on analysoida sitä, miten cisnormatiivinen kulttuurinen ajattelu vaikuttaa siihen, millainen kutsumanimikäytäntö on ja miten se on rakennettu, sekä sitä, miten kutsumanimikäytäntö osaltaan ylläpitää cisnormatiivisuutta. Tarkoituksena siis on ongelmallistaa kutsumanimikäytäntöä cisnormatiivisuuden näkökulmasta. Saadut vastaukset kutsumanimikäytäntöön liittyvistä kokemuksista ovat osana tutkielman aineistoa, sillä transspektrille sijoittuvien äänen esiin tuominen kutsumanimikäytännön ja sen ongelmallistamisen suhteen on tärkeää.

Opinnäytteen valmistuttua henkilötiedot ja aineisto tuhoetaan. Arvioitu valmistumisaika 5/2021.

Rekisterin tietosisältönä on kyselylomakkeella kerättävät tiedot. Kysymykset koskevat kokemuksia kutsumanimikäytännöstä sekä siihen liittyviä ajatuksia. Tiedot kerätään informanteilta itseltään. Henkilötietoja ei luovuteta ulkopuolisille.

Sinulla on oikeus tehdä valitus henkilötietojen käsittelyä valvovalle viranomaiselle, jos epäilet henkilötietojasi käsiteltävän vastoin tietosuojalainsäädäntöä: tietosuoja.fi, puh: 0295666700, sähköposti: tietosuoja@om.fi

Rekisteri suojataan kaksivaiheisella tunnistautumisella.

Liite 2: Kyselylomakkeen kysymykset

1. Onko mielestäsi löytynyt helposti tietoa siitä, edellytetäänkö oppilaitoksessasi virallista todistusta nimen muuttamisesta, jotta järjestelmissä näkyvän nimen voi vaihtaa?
2. Jos olisit voinut vaihtaa kutsumanimesi oppilaitoksesi järjestelmiin ennen nimen juridista muuttamista, olisitko tehnyt niin? TAI Jos et ole muuttanut juridista nimeäsi, vaihtaisitko kutsumanimesi oppilaitoksesi järjestelmiin, jos se olisi mahdollista? Halutessasi voit perustella vastauksesi.
3. Ovatko jotkin asiat opiskeluun liittyen olleet vaikeita tai epämukavia sen vuoksi, että oppilaitoksesi järjestelmissä (esim. kursseille ilmoittautuminen, sähköiset oppimisympäristöt, sähköposti) nimenäsi on näkynyt juridinen nimesi, eikä valittu nimesi, jota käytät?

(Jos vastaat tähän kysymykseen "Ei", siirry kysymykseen 5.)

Vastausvaihtoehdot Kyllä/Ei

4. Millaiset asiat ovat olleet vaikeita tai epämukavia? Miten kuvailisit näiden asioiden vaikeutta tai epämukavuutta?

(Voit esimerkiksi kuvata, millaisia tunteita kuvaamistasi asioista on aiheutunut.)

5. Miten kuvailisit sen merkitystä, että kutsumanimen voisi vaihtaa oppilaitoksesi järjestelmiin ilman virallista todistusta?

(Esimerkiksi millaisia asioita se helpottaisi, miltä se tuntuisi, vaikuttaisiko se siihen, millaisena koet oppilaitoksesi.)

6. Halutessasi voit vielä kirjoittaa vapaasti ajatuksista, tunteistasi ja/tai kokemuksistasi siihen liittyen, että oppilaitoksesi järjestelmissä nimenäsi on näkynyt syntymänimesi, vaikka et enää käytä sitä nimeä. Voit kirjoittaa niin lyhyesti tai pitkästi kuin haluat.

Liite 3: Aineistot

Sähköpostiaineisto. Sinipilvi Waldénin arkistot.

Helsingin yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2019–2020.
https://www.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/tasa-arvo-ja_yhdenvertaisuussuunnitelma_2019-2020.pdf Viitattu 16.2.2021.

Itä-Suomen yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2019–2020.
<https://studentuef.sharepoint.com/sites/www-documents/Jaetus%20asiakirjat/Forms/AllItems.aspx?id=%2Fsites%2Fwww%2Ddocuments%2FJaetus%20asiakirjat%2FUEF%5FTasa%2Darvo%5Fja%5Fyhdenvertaisuussuunnitelma%5F2020%2Epdf&parent=%2Fsites%2Fwww%2Ddocuments%2FJaetus%20asiakirjat&p=true&originalPath=aHR0cHM6Ly9zdHVkZW50dWVmLnNoYXJlcG9pbmQuY29tLzpiOi9zL3d3dy1kb2N1bWVudHMvRWFaRHVxNjI4aDIBbExrVzlwQ1dFQ0VCTHB1cEhGa2xjNURnVExfbFNNVFIRdz9ydGltZT1peWNTME5iVTJFZW> Viitattu 16.2.2021.

Jyväskylän yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2019–2021.
https://www.jyu.fi/fi/yliopisto/organisaatio-ja-johtaminen/johtosaanto-ja-periaatteet/dokumentit/jyu_yhdenvertaisuus-ja-tasa-arvosuunnitelma_2019-2021.pdf Viitattu 16.2.2021.

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986.
<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609> Viitattu 17.2.2021.

Lapin yliopiston yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2020–2023.
<https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=5019fc29-6cfl-4be1-893c-b669e3363b63>
Viitattu 18.2.2021.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2020) Selvitys korkeakoulujen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisestä. Teoksessa Inkeri Tanhua (toim.) Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:20. Helsinki 2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-859-5> Viitattu 20.2.2021.

Oulun yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2019–2021.
https://www oulu.fi/sites/default/files/content/TAYVS_2019.pdf Viitattu 17.2.2021.

Oulun ammattikorkeakoulun tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2020–2022.
https://www.oamk.fi/opinto-opas/application/files/9115/8642/4977/Tasa-arvosuunnitelma_FINAL_310320.pdf Viitattu 17.2.2021.

Tampereen yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2019–2020.
https://www.tuni.fi/sites/default/files/2019-10/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnitelma-2019-2020_tau.pdf 18.2.2021.

Tampereen yliopiston luonnos uudeksi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaksi 2021–2022.
https://content-webapi.tuni.fi/proxy/restricted/2021-02/tasa_arvo_ja_yhdenvertaisuussuunnitelma_luonnos_2021_22.pdf Viitattu 18.2.2021.

Turun yliopiston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2017 alkaen.

<https://www.utu.fi/sites/default/files/public%3A//media/file/turun-yliopiston-yhdenvertaisuus-ja-tasa-arvo-suunnitelma.pdf> Viitattu 16.2.2021.